Perspektivering

Agersø, et lille ø-samfund i Storebælt.
Agersø er en 8 km^2 stor ø i Storebælt ud for Skælskør. Der er ca. 250 fastboende på øen. De fleste fastboende bor i Agersø by, der ligger midt på østkysten. Der er regulær færgefart mellem Sjælland (Stigsnæs) og Agersø by. Turen tager ca. 10 minutter. Der er vel omkring 100 sommerhuse på øen, ligesom der hen over sommeren ligger en snes store sejlbåde i Agersø Bys havn. Agersø hører museumsmæssigt ind under Sorø Museum (Vestsjælland), men der er også et lille bymuseum i Skælskør, der er åbent i sommermånederne. Agersø hører til den meget store gruppe af øer, der trues af fraflytning. Den får støtte til færgefart, skole og købmand, og der er bopælspligt i husene. Agersø har en kirke, en kro og en gammel mølle, der vedligeholdes ved et møllelaug. Der er et godt sammenhold på øen, og mange fastboende har boet på øen i generationer. Der er 12 gårde på Agersø, alle med traditionelt landbrug. Den nordlige ende af Agersø består af Egholm, der er en større gaard, der har været ejet af flere prominente erhvervsfolk de senere år. Egholm er ikke umiddelbart tilgængelig for almindelige mennesker. I den sydøstlige ende af Agersø ligger Helleholm for enden af en lang tange. Her ligger en gård, hvor jeg ikke har haft mulighed for at se en eventuel oldsagssamling.

Agersøs topografi
Set fra færgen til Stigsnæs syner Agersøs højeste punkt på ca. 12 m ikke af meget. På det viste sammensatte foto, figur 20, får man et indtryk af, hvor lavt Agersø med Helleholm til venstre og Egholm til højre syner. Længst til højre anes Storebæltsbroen i baggrunden.

Figur 20. Sammensat foto af Agersø taget fra færgen på vej til Stigsnæs. Helleholm ses til venstre og Egholm til højre. Storebæltsbroen anes længst til højre.

Med moderne topografiske metoder baseret på flybaseret laserinterferens er det muligt at kortlægge Danmark med en højdepræcision på 10 cm, vel at mærke uden at træer kommer med. Man måler direkte jordoverfladen. Selv huse (da de jo kun er en skal) kommer ikke med. Figur 21 viser Agersø gengivet efter Danmarks Højdemodel, med udsnit af den vestlige del af øen vest for Agersø By for at give indtryk af den store topografiske opløsningsevne, modellen giver. På figur 22 er gengivet et lidt større billede med forbedret kontrast for at vise, hvor tydeligt man kan se den langdysse, jeg omtaler side 51.

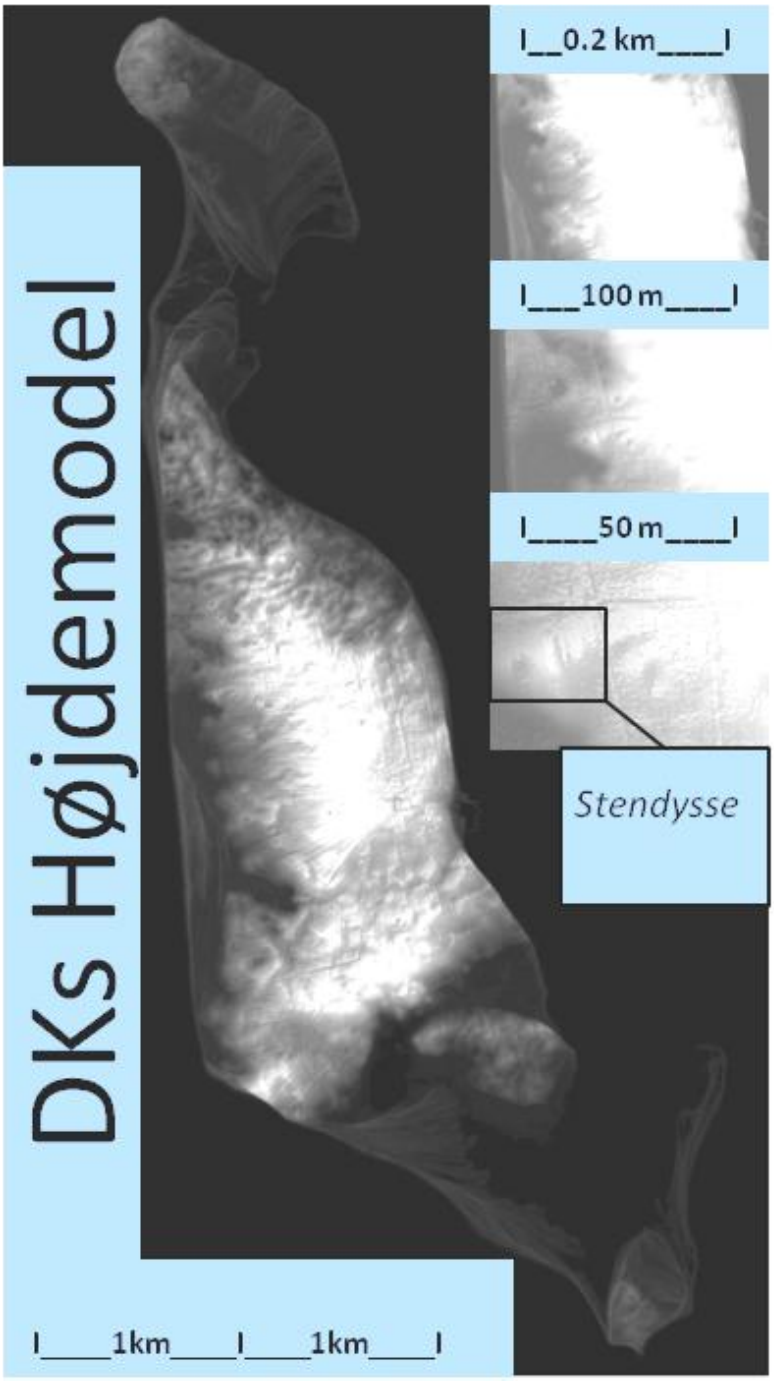

Figur 21. Agersø i Danmarks Højdemodel (DHM). Laserskanningen har en topologisk opløsning på ned til 10 cm både lateralt og vertikalt.

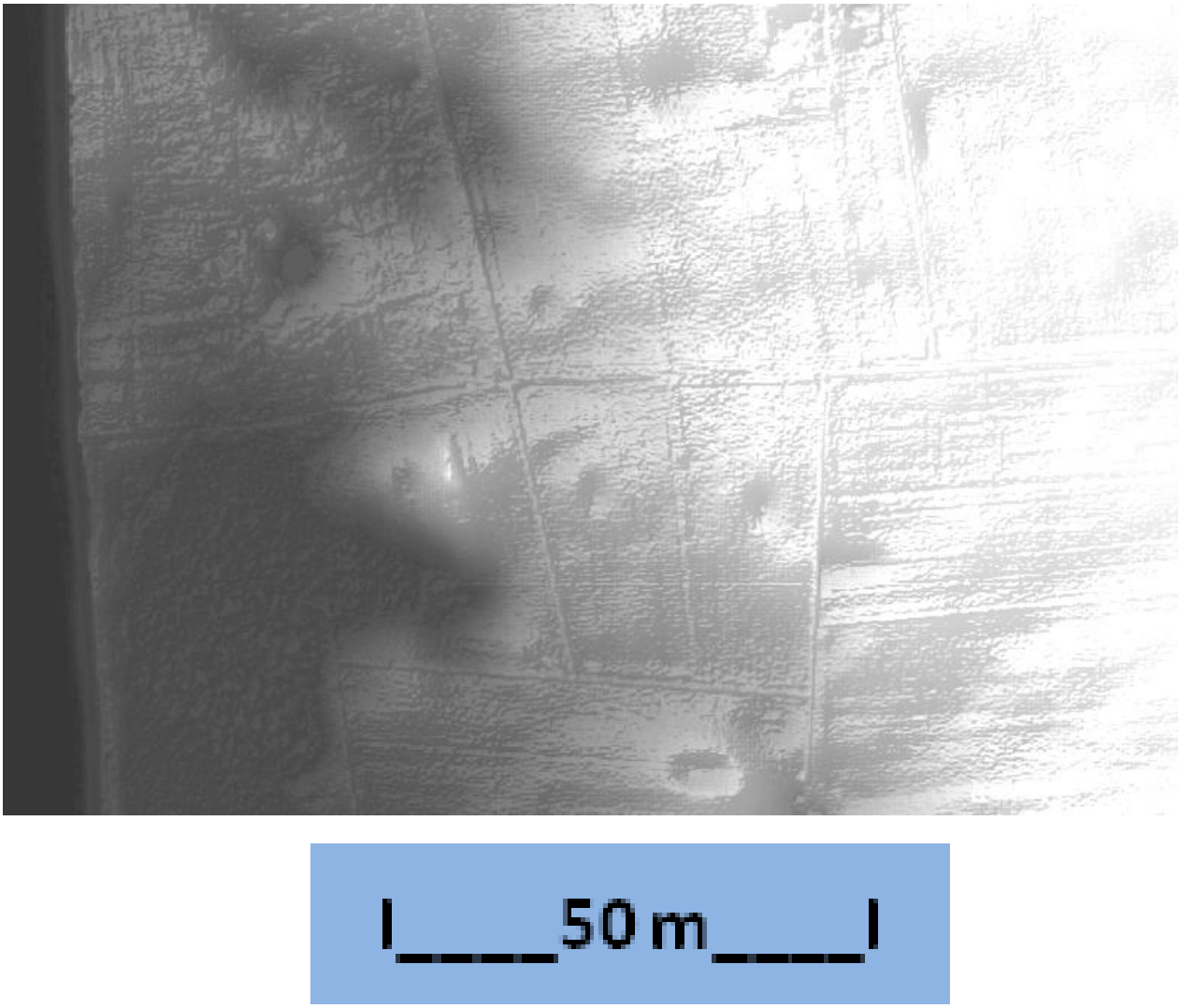

Figur 22. Lille DHM udsnit af Vestagersø. Sommerhusområdet ved Digevej ses øverst til venstre i billedet. Lige syd for dette område lyser langdyssen op i billedet. De mindste knolde og fordybninger kommer med. Men træer kommer ikke med og huse kun som svage silouetter.

Figur 23 viser endnu en udplotning fra Danmarks Højdemodel, hvor grøn-hvid-rød farve angiver stigende grad med hvilken terrænet skråner. Man ser her tydeligt de to langdysser henholdsvis vest og sydvest for Agersø by. Der er mange andre mulige høje på Agersø, der kan vise sig at være oldtidsminder, men det har jeg endnu ikke haft tid til at undersøge, og det ligger i øvrigt uden for dette udstillingsprojekt.

Figur 23. Agersø i en udplotning i DHM, der viser hældninger på jordoverfladen. Mørkegrønt er fladt, gult er med lidt hældning og rødt med stærk hældning. Selv om det er et slags topografisk kort over hele Agersø, er de to langdysser synlige, og der er mange andre anomalier, som jeg endnu ikke har fortolket.

Agersøs geologi
Landskabet på Agersø er, som mange andre steder i Danmark, præget af isbræernes vandringer i den sidste istid, weichelistiden for 117.000 – 14.500 år siden. For 11.500 år siden var isen forsvundet fra den skandinaviske halvø. Isen skubbede en morænebræmme af ler, sand, grus og sten foran sig. Når isen havde en pause i sin bevægelse, opstod de velkendte morænebakker, og Agersø er en sådan, idet man må regne højdeforholdene ud fra den over 30 m dybe bund i Agersøsund og Omøsund, der var tørlagt på den tid.

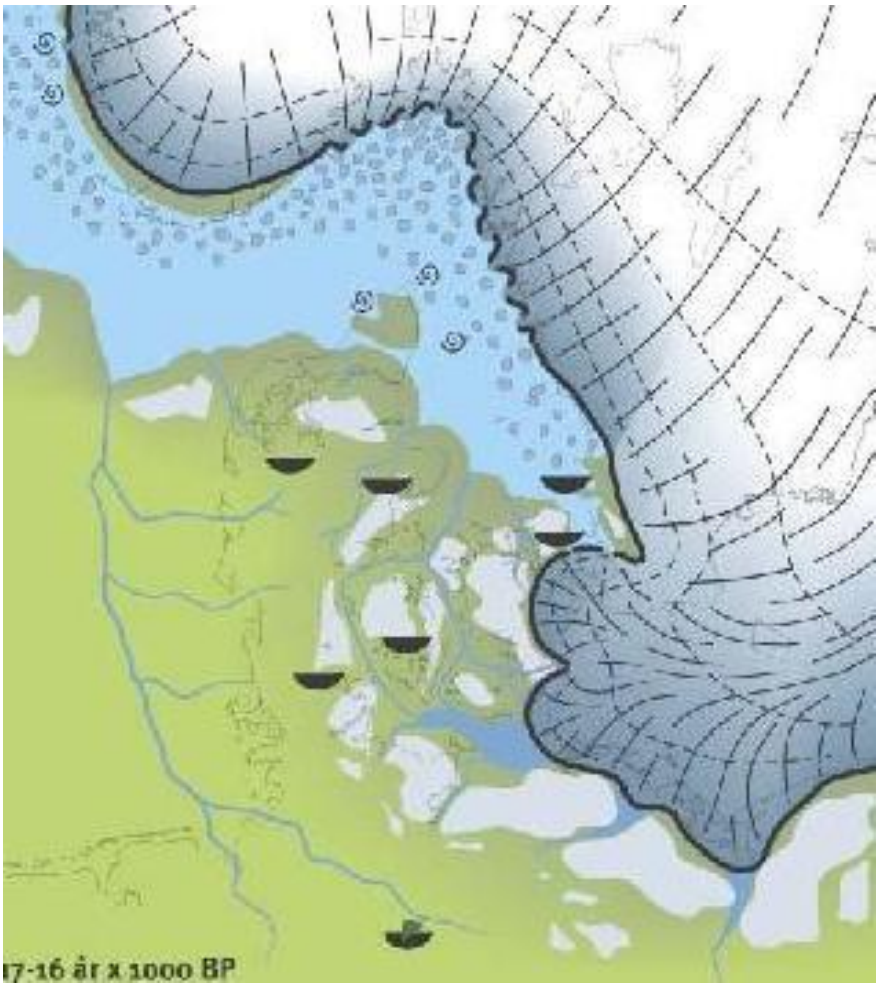

Figur 24. Weichelistidens bræ lå for ca. 17.000 år siden med sin yderste kant ved det sted, der i dag er Agersø. [Houmark-Nielsen et al. 2005, p.10]

Isbræens kant bevægede sig frem og tilbage hen over Agersø to gange. For ca. 45.000 år siden kom isen masende fra nordøst og trak sig tilbage igen for omkring 33.000 år siden. For ca. 25.000 år siden kom den største af weichelistidens bræer fra øst og dækkede næsten hele Danmark, bortset fra det vestlige Sønderjylland. Den trak sig tilbage igen mod øst og stoppede op ved Agersø for omkring 17.000 år siden. Det er disse flytninger, der har givet de øverste og synlige morænelag på Agersø. Figur

24 viser isens stilling for ca. 17.000 år siden. På den vestlige, isfrie side af bræen blev der dannet søer (de sorte skålformede signaturer), større vandansamlinger (blå) og dødis (de hvide plamager).

Ud over selve morænebakkerne, som man ser overalt på Agersø (et eksempel er vist på figur 25), gav de kilometertykke stykker af isbræen (dødis), der lå tilbage, et karakteristisk landskab med dybe søer og mosehuller. Den tunge dødis blev efterfølgende presset ned i morænelandskabet.

Figur 25. Udsigt fra Batterihøjen over Omøsund. Omøsundsgården ses i baggrunden til højre. Typisk morænebakkelandskab.

Figur 26 illustrerer landskabets profil, efter isbræen har trukket sig tilbage (mod højre). Det kunne være Agersø til venstre, Agersøsund i midten og Stigsnæs til højre. Isen har efterladt et bakket morænelandskab med dødishuller (sorte og blå).

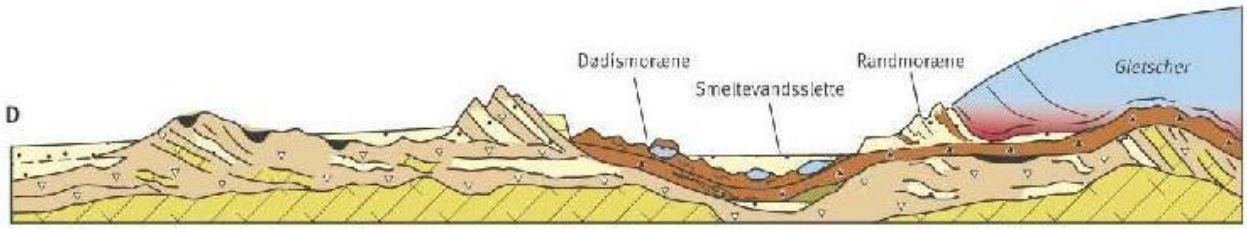

Figur 26. Profil af et typisk morænelandskab med isbræen til højre. Isen efterlader morrænebakker og dødishuller. [Houmark-Nielsen et al. 2005, p.12].

På Agersø er der i forhold til resten af Danmark usædvanligt mange søer, som hidrører fra dødis. Mange af disse søer og mosehuller er dog i dag drænet væk. Figur 27 (a) viser et foto mod nord henover Skovgårdens matrikel, hvor man ser samlinger af træer ved vandhuller og moser, der eksisterer den dag i dag. For 150 år siden var der mange flere vandhuller. På kortet figur 27 (b) fra 1828-1840 er det segment, som fotoet til højre viser, angivet som halvgennemsigtigt. Man ser, hvor utroligt mange vandhuller der var dengang. Samme tæthed af vandhuller fandtes dengang overalt på Agersø. Et sådant landskab, spækket med små og store søer og moser, har også eksisteret i yngre stenalder for 6.000-4.000 år siden.

Figur 27. (a) Panorama over Strandgårdens marker. Det bevoksede mosehul er midt i billedet. (b) Kort (1828-40) over Skovgårdens marker. Trapez arealet angiver, hvad man kan se på (a).

Rensdyrjægere

I rensdyrjægernes tidsalder (12.800 -9.000 f.Kr.) var morænebakkernes top gode udsigtspunkter for rensdyrtrækket. Rensdyrene bevægede sig også typisk langs højderygge i landskabet, som man har afdækket ved f.eks. Slotseng i Sønderjylland og Knudshoved på Sydsjælland [Fischer Mortensen 2008; Pedersen 2009]. Det kunne være nærliggende at inddrage Agersø som et tredje alternativt højdedrag i området, men der er aldrig lavet palæolitiske undersøgelser på Agersø. De mange søer har været drikkereservoirer for rensdyrene og derfor også været oplagte steder for rensdyrjægerne at slå sig ned på deres vandringer efter rensdyr. Netop på marken figur 27 er der fundet 2 karakteristiske pilespidser, der med en vis sandsynlighed er fra brommekulturen, 11.200 – 10.500 f. Kr. Pilespidserne er vist s.28-29 i kapitlet om de arkæologiske fund.

Der er aldrig udført boringer efter jordprøver ved nogle af de mange mosehuller på Agersø. Det er min plan sammen med Lis Højlund Pedersen og hendes gruppe på RUC at udføre sådanne boringer i 2012 og lave pollenanalyser. Dette ville kunne give informationer om plantevækst og kulturlag, siden weichelistidens isbræer trak sig tilbage.

Agersøs kystlinie

Generelt skyldes ændringer i middelvandstanden langs en given strand 3 bidrag: isostasi, eustasi og vandstrømning.

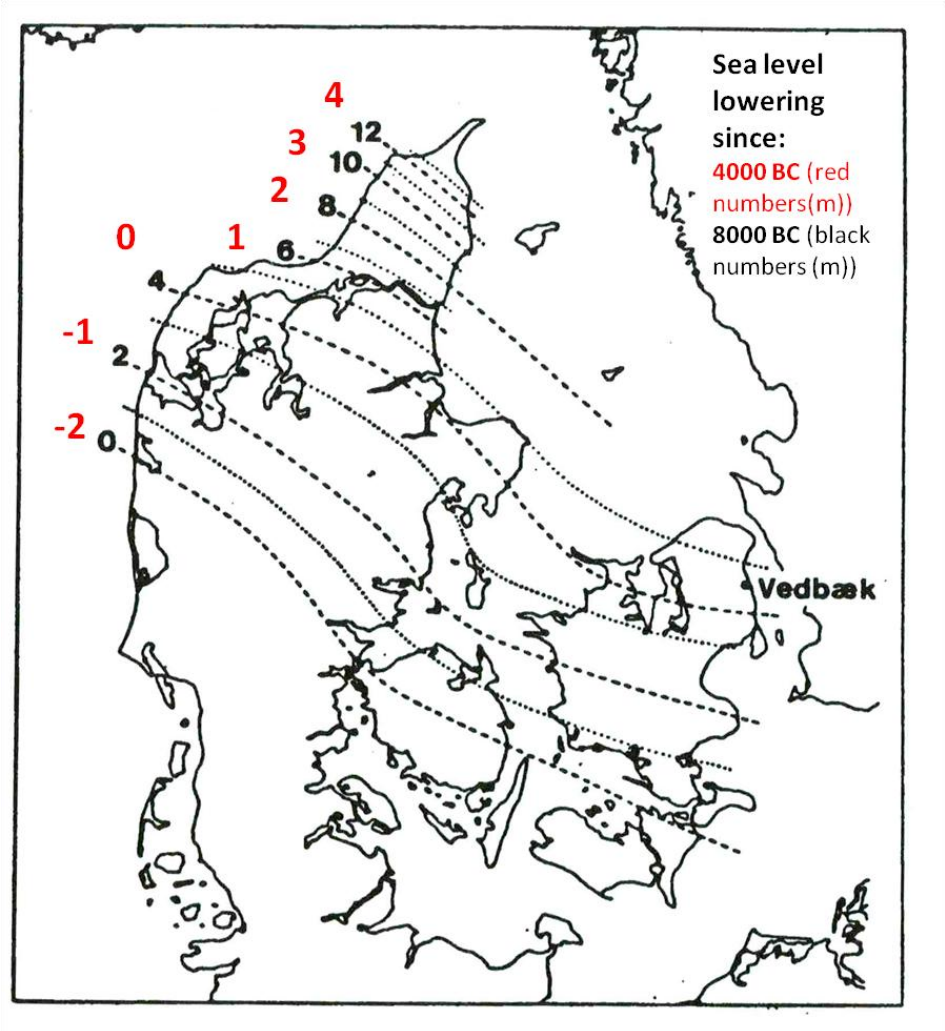

Figur 28. Vipningen af Danmark efter at istidsbræen har trukket sig tilbage. Kystlinien ved Agersø lå 2 m lavere ved yngre stenalders start (4.000 f.Kr.) [efter Mertz 1924].

Landhævninger og –sænkninger (isostasi) kan skyldes vulkansk aktivitet eller jordskælv. I yngre stenalder i Danmark er det vigtiste isostatiske bidrag dog reaktionen på de forsvundne ismasser fra weichelistiden. Dette har medført en

vipning af landmasserne i Skandinavien og Nordtyskland, således at de hæver sig nord for en linie, der ca. går fra Holstebro til Store Heddinge, og sænker sig syd for denne linie. Figur 28 viser et kort over Danmark med hævningen i m langs en række linier (Mertz 1924). F.eks. viser figur 28, at landet ved Frederikshavn har hævet sig 12 m siden stenalderen i forhold til 0-linien. Når disse forholdsvis gamle undersøgelser (fra 1924) stadig bruges, skyldes det, at der hersker store usikkerhed omkring isostasien og positionerne for 0-linien, hvorfor de gamle undersøgelser kan være lige så gode som nye.

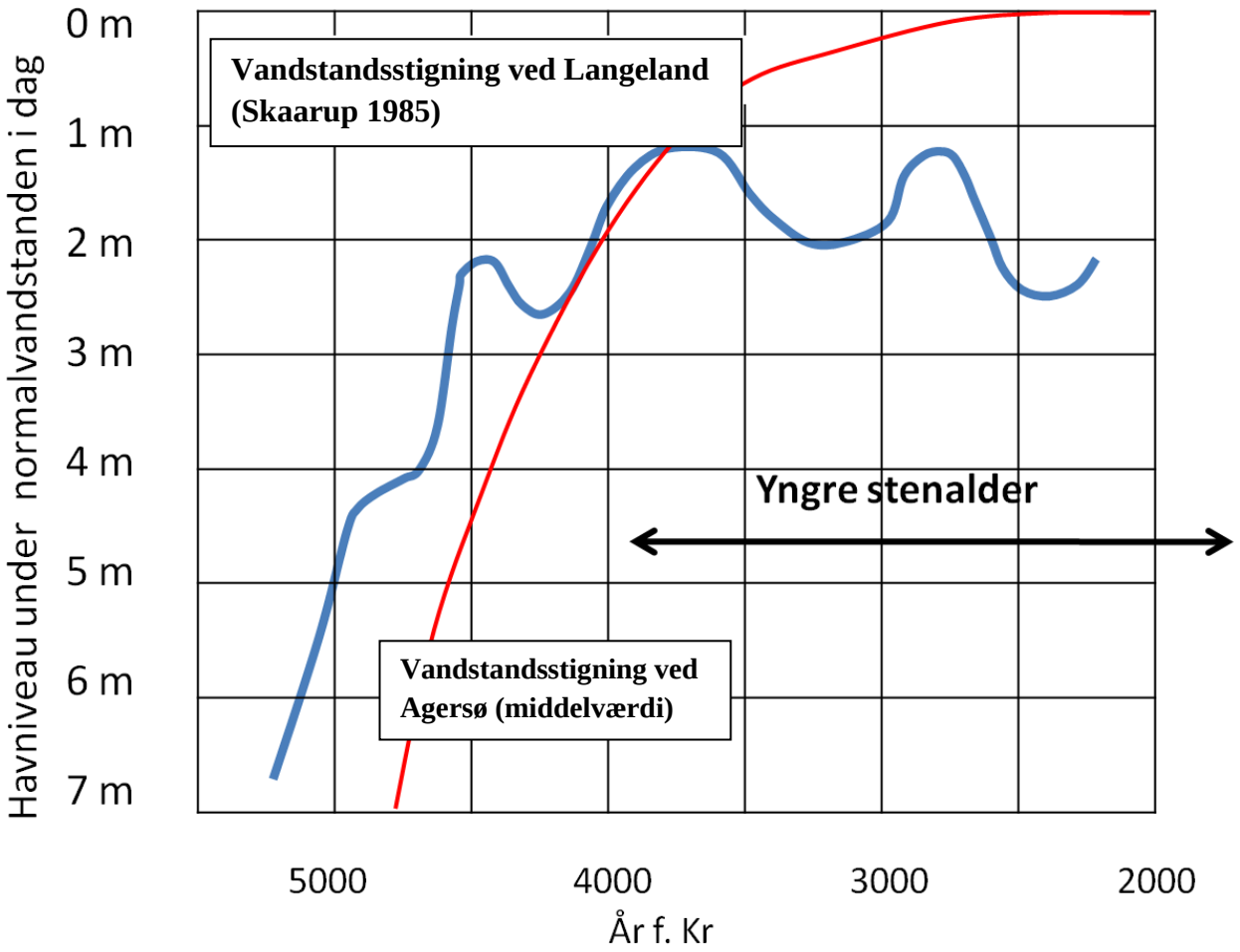

Figur 29. Havstigningen ved Agersø (rød kurve) fundet som middelværdi mellem målinger ved Langeland (Skårup 1985) og Vedbæk (Brinch Petersen 2006).

Siden weichelistiden er vandstanden i verdenshavene steget omkring 130 m, og i Danmark var stigningen i kongemosetiden hele 2m på 100 år, en stigning (eustasi) der har haft den største betydning for datidens jægerbefolkning. I den yngre stenalder (3900-2000 f.Kr.) er isostasien og eustasien sammenlignelige, og målinger i Øresund og i Østersøen viser et kompliceret forløb, hvor kystlinien har ændret sig i en slags

oscillationer som vist i figur 29. Målinger ved Nordlangeland og ved Vedbæk kan ikke forstås ved en simpel addition af havstigningen og landhævningerne figur 28. En mulig forklaring på dette er, at strømmen nordpå gennem Øresund har givet anledning til et yderligere bidrag, der endda kan forklare den større amplitude i oscillationerne ved Vedbæk i forhold til det baltiske område og Nordlangeland. Kystliniens forskydning ved Agersø, der er vist på figur 29, er skønnet ud fra de publicerede data fra 1985 og 2006. Ved Nordlangeland har kystlinien ligget 2 m lavere i 4.000 f.Kr. end i dag, og samme forhold har jeg antaget gælder for Agersø.

På det seneste søkort, der er udgivet af Kort- og Matrikelstyrelsen (figur 30), har jeg indtegnet Agersøs størrelse 4.000 f.Kr. som svarende til 2 m vandstandskoten. Man kan bl.a. se, hvorledes Helleholm og Egholm var helt landfaste med Agersø, og hvorledes datidens kystbebyggelse i dag må formodes at ligge ude i vandet på ca. 1 m vanddybde. Tilsvarende ligger ertbebølleboplads er på 2 m vand, og kongemosebopladser på 6 m vand. Det er vigtigt at stille spørgsmålstegn ved en simpel angivelse af Agersøs størrelse ud fra nutidens vanddybder som i figur 30, idet det er kendt, at havstrømme kan flytte enddog betydelige mængder af sand og jord. Men som en første tilnærmelse til Agersøs størrelse 4.000 f.Kr. er kystlinien figur 30 dog nok nogenlunde rigtig.

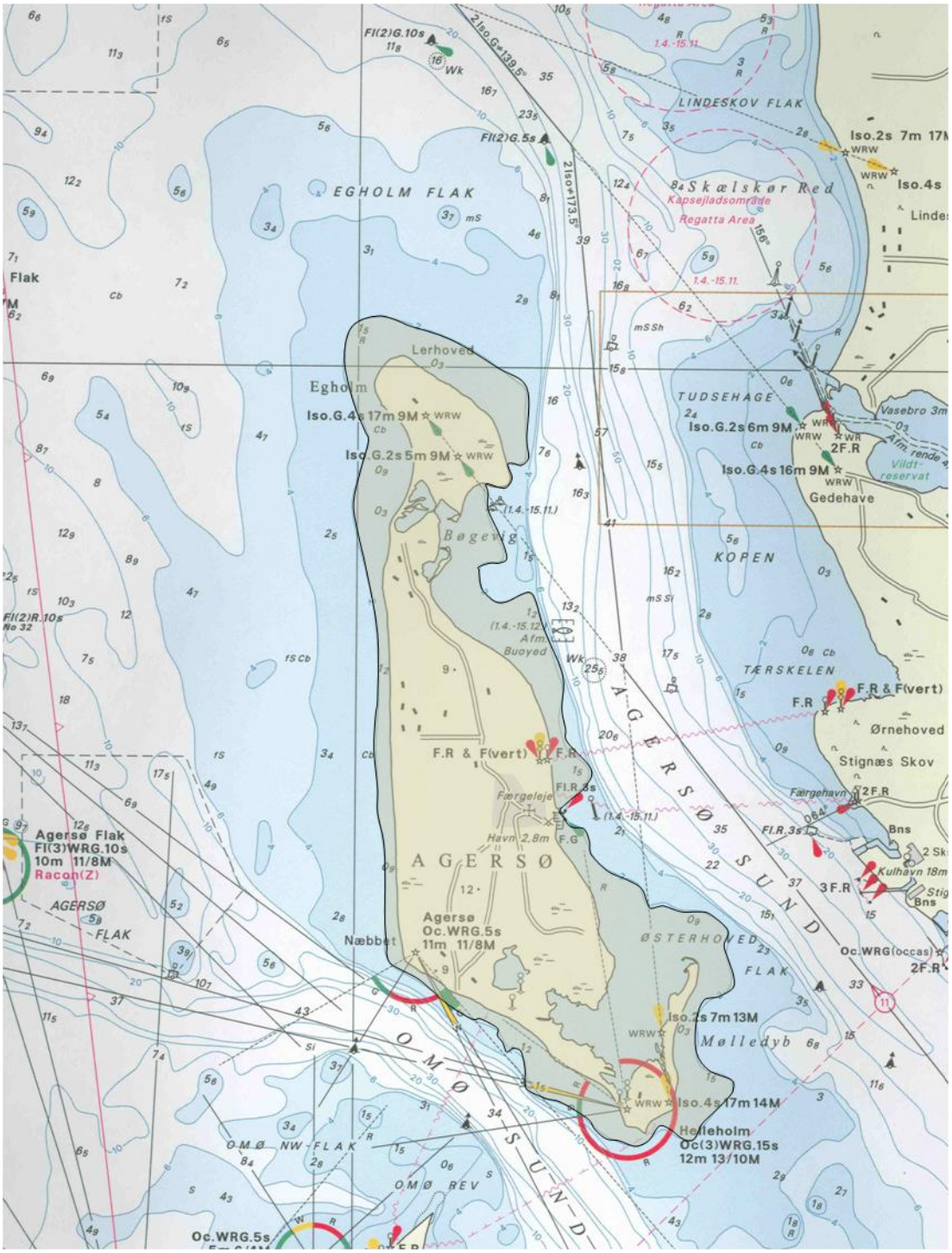

Figur 30. Søkort med havdybder omkring Agersø (Kort og Matrikelstyrelsen 2011). 2m havdybdekoten er indtegnet og gjort mørkere for at give et indtryk af Agersøs omtrentlige størrelse 4000 f.Kr.

Syd for Agersø by og i Bøgevig på østkysten syd for Egholm har der været store lave landområder i yngre stenalder, og det er interessant, at der netop her er fundet flere flintredskaber fra yngre stenalder på lav vanddybde. Ertebølle- og

kongemosekulturerne, der typisk og i modsætning til neolitikum har haft bopladserne liggende ved kysten, ligger i dag på mange meters vand. Der er herved sket en adskillelse af fundene fra disse perioder og yngre stenalder. Dette kan forklare, hvorfor stenalderens yngre periode (efter 3.900 f.Kr.) helt dominerer flintmaterialet på Agersø.

Yngre stenalder på en lille ø.

I de sidste 25 år er der sket en meget væsentlig udvidelse af vores viden om og forståelse af yngre stenalder (3900-1800 f. Kr.). Specielt de rituelle efterladenskaber i landskabet i form af dysser, anlæg, kulthuse og såkaldte Sarupanlæg er i dag blevet fundet mange steder og giver et detailleret indblik i den tids religiøsitet. Fund af neolitiske huse og bopladser har også givet et indblik i en levevis, der adskiller sig fra såvel den forudgående jagtkultur og den efterfølgende bronzealder. I yngre stenalder udviklede der sig lokale samfund med fælles gravritualer og en vis arbejdsdeling. Dette er i særlig grad blevet tydeligt ved de omfattende undersøgelser fra den såkaldte tragtbægerkultur (3900-2800 f.Kr.) ved Sarup på Fyn [Andersen 2009]. Det er ved disse undersøgelser fundet, at et sammenhørende landbomiljø på den tid var en halv snes kvadratkilometer stort, og dette er baggrunden for, at man har ønsket en fredning af Sarupsamlingspladsen med et omkringliggende areal på i alt 12 km^2 [Andersen 1999 s.]. Dette Sarupsamfund er på ingen måde enestående. Der er i dag fundet 36 Sarup-lignende anlæg i Danmark [Andersen 2009] og mange flere anlæg, men af lidt andre typer, syd for den danske grænse. Hvert anlæg med opland kan opfattes som et af tragtbægerkulturens ”sogne”.

Forud for udstillingsprojektet var en af mine idéer at undersøge om Agersø, der omtrent er på størrelse med de ovenfor omtalte Sarupsamfund, i bondestenalderen kan opfattes som socialt, økonomisk og religiøst sammenhængende, - et lille ”tragtbægersogn”. Der har tidligere været undersøgelser af yngre stenalder på øer. Den største undersøgelse er den, Langeland Museum publicerede i 1985 med titlen ”Yngre stenalder på de sydfynske øer” [Skårup 1985]. Centralt i denne undersøgelse stod dog de større øer, Langeland, Tåsinge og Ærø. En detailleret undersøgelse af de mindste øer og deres indre liv i yngre stenalder blev ikke gjort i Jørgen Skaarups store værk. Andre små øer er selvfølgelig undersøgt, men uden at ”lille ø som et tragtbægersogn”- aspektet er behandlet. Der er ikke mange, hvis nogen steder i Europa, hvor øer af den størrelse, jeg efterspørger (6-18 km2), er så almindelige som i Danmark. Professor Niels H. Andersen har fortalt mig, at der er fundet et Sarup-lignende anlæg på Lyø, - en ø på størrelse med Agersø. Agersø er på mange måder et ideelt sted at lede efter et Sarup-lignende anlæg. Den har som nævnt en interessant størrelse (8 km^2) og ligger forholdsvis isoleret i Storebælt, men indtil videre er der ikke foretaget nogen egentlig arkæologisk undersøgelse af Agersø.

I gravkammeret i Dyssen ved Digevej blev der i sin tid fundet et skelet og en urne [Garboe 1938, p.20] og i gravkammeret på Sydvestagersø (Sølbæt-høv dyssen) endnu en urne [Garboe 1938 p. 17], men disse og andre oldsager blev som nævnt ovenfor sendt til Oldsagskommissionen i København, og de findes ikke mere. [Ebbesen 2008, p. 122].

Bopladserne

Den eneste professionelle udgravning, der nogensinde har fundet sted på Agersø, er nødudgravningen i 2009 på Agersøgårds mark, lige øst for Agersøgård (SVM1247). I en af de grøfter, Sorø Museum gravede, fandt man stolperne til et 2-skibet hus med 3 kraftige midterstolper og en række tynde vægstolper. Materialet er aldrig blevet C-14 dateret, og det vides ikke (bortset fra typologien), hvornår huset er blevet bygget. Der var meget få flintfund omkring huset og slet ingen andre fund. Kulturlaget var næsten ikke eksisterende. I nødudgravningens grøfter i øvrigt fandt man ingen spor af oldsager eller kulturlag bortset fra en enkelt grube.

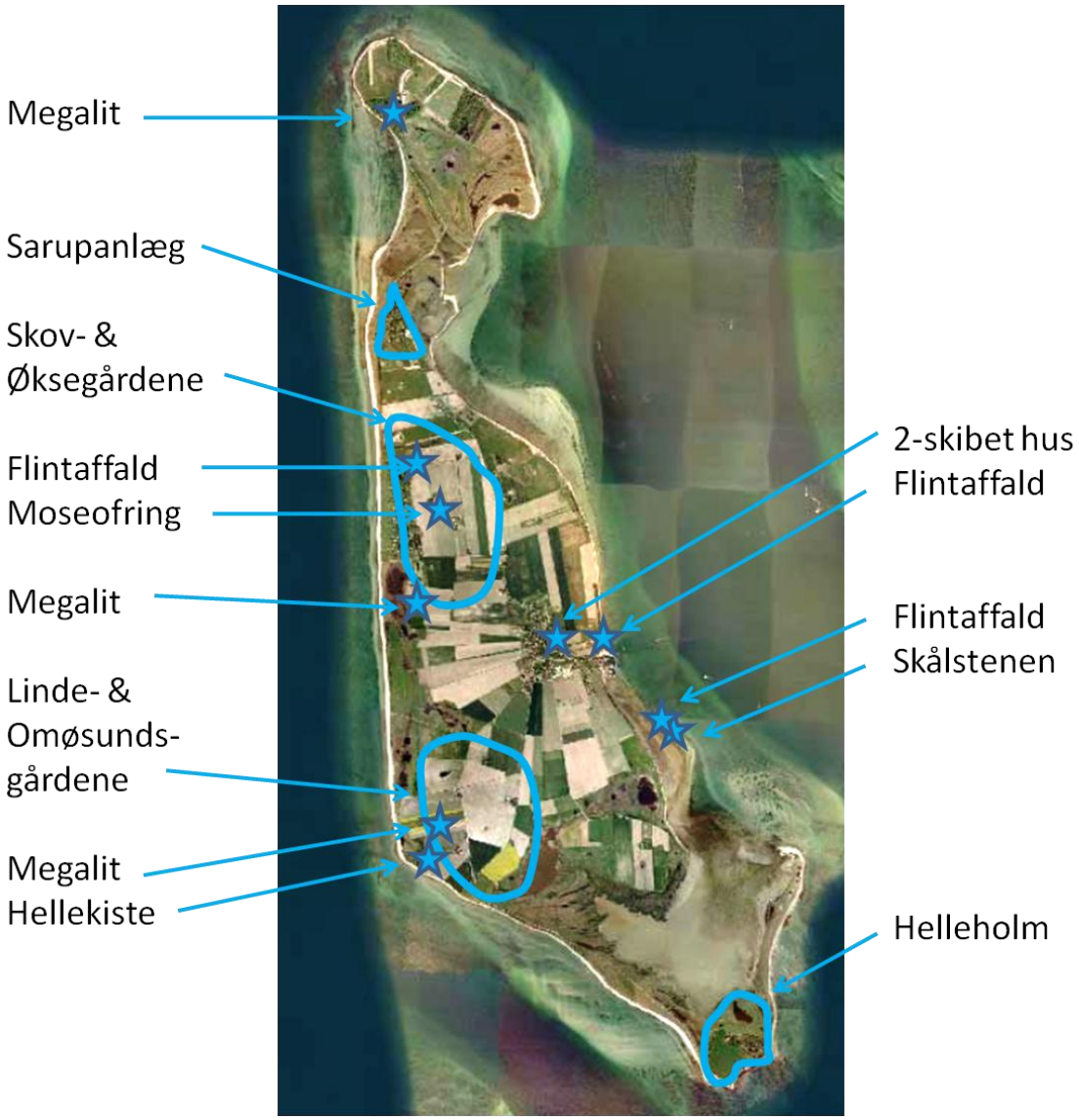

Figur 31. Google satellitbillede af Agersø med nogle af de interessante arkæologiske områder indrammet. Det viste "Sarupanlæg" er hypotetisk.

Ved Sarup på Fyn fandt man tilsvarende fundtomme huse, og dér er der også tvivl om, hvordan de har været brugt. Ved stranden neden for det 2-skibede hus på Agersø er der til gengæld fundet flintaffald, hvilket også svarer til observationerne ved Sarup bebyggelsen. I det hele taget kan der opsamles meget flintaffald og redskaber på stranden både nord for og syd for Agersø by. Dette står i skærende kontrast til Vest-Agersø, hvor stranden er forbavsende fundtom. Der er derfor meget, der tyder på, at bopladserne i yngre stenalder har ligget på østsiden af Agersø, over imod Stigsnæs. Ikke så mærkeligt, idet dette jo er læsiden, og østsiden består af morænejord, hvor vestsiden er mest sand, der lejlighedsvis bliver eroderet af kraftige bølger fra Storebælt.

Det rituelle landskab

I dag findes der 2 fredede megalitter på Agersø. Det er langdysser, og de ligger begge på vestkysten af øen på ca. samme højdekote, den ene mod syd og den anden ud for Agersø by. Ifølge Axel Garbo [Garboe 1938 p. 18], der var præst på Agersø i perioden 1921-1935, var der oprindelig mindst 5 dysser på vestsiden og 3 på østsiden af Agersø. Hvilke typer af dysser, der var tale om, ved vi ikke. Men ifølge Høgh-Guldbergs breve fra 1808, der er gengivet i næste kapitel s. 120-127, var der mindst en stordysse eller måske en jættestue. De ældre beboere på Agerø har fået fortalt om endnu flere megalitter; således en runddysse lige nord for Agersø by og en dysse på Egholm som stadig anes (i den lille skov). En stor sten med en flinteøkse under er fundet, der hvor møllen står i dag. En megalit har måske eksisteret, der hvor skålstenen i dag ligger og måske med skålstenen som overligger. Men drager vi paralleller til andre regioner, f.eks. Sarup, der er blevet finkæmmet, er det ikke usandsynligt, at der har været over 100 megalitter på Agersø.

Tager vi fundene af slebne økser som målestok og vægter antallet med den begrænsede indsats, jeg indtil videre har gjort, har befolkningstætheden fra TN II's start (ca. 3500 f.Kr.) været stor. Ligesom i det frugtbare morænelandskab på Fyn og Sjælland må der have været en stærk religiøsitet, der ikke alene er afspejlet i de mange megalitter, men også i ofringer ved moser og søer, f.eks. ved Skovgårdens og ved Omøsundgårdens vandhuller. I lighed med andre lokaliteter i Danmark, som f.eks. Sarup, kan vi også forvente at finde mindst eet systemgravsanlæg fra perioden 3500-3100 f.Kr. Ved at kigge på gamle kort, luftfotos og satellitbilleder har jeg på figur 31 gættet på placeringen af et sarupanlæg. Men da sådanne sarupanlæg er vanskellige at lokalisere, kræver det grundige studier og et omfattende gravearbejde at lokalisere dem med sikkerhed.

Litteratur

Andersen, N.H. 2009, Sarupområdet på Sydvestfyn i slutningen af 4. årtusinde f.Kr.. *Plads og rum i tragtbægerkulturen* (red. Almut Schülke). Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, København. P., s.25-44.

Brinch Petersen, E. 2006. Cultural and social Landscapes of Mesolithic Vedbæk, Denmark. In After the Ice Age (ed. C.-J. Kind, Stuttgart), s. 15-31.

Ebbesen, K. 2008, Danmarks Megalitgrave bind 2. – Katalog. Scanpring, København.

Eriksen, P. [1991]. Registrering af oldsager i privat eje. Arkæologiske udgravninger i Danmark 1991.

Garboe, A. 1938, Agersø i Store Bælt, med Nabo-øen Omø. P. Haase & Søns Forlag, København.

Houmark-Nielsen, M et al. 2005. De seneste 150.000 år i Danmark. Istidslandskaber og naturens udvikling, Geoviden (Geologi of Geografi) 2, p.2-19.

Mertz, E.L. 1924. Oversigt over de sen- og postglaciale niveauforandringer i Danmark. Danmarks Geologiske Undersøgelse 2 (41), s.1-49.

Pedersen, K.B. 2009. Stederne og menneskene. Istidsjægere omkring Knudshoved Odde (Forlaget Museerne.DK)
Skaarup, J. 1985. Yngre stenalder på øerne syd for Fyn. Langelands Museum, Rudkøbing.

Saxo Instituttet
Forhistorisk Arkæologi
Københavns Universitet

Dokumenter

113 Toldkasserer Machesen, Korsør, Dagbog 1779-81, Fund på Agersø (1781)
120 Kaptain J. Høegh Guldberg til Pastor F.L. Thanch, Skælskør (1808)
125 Kaptain J. Høegh Guldberg til Pastor F.L. Thanch, Skælskør (12/11 1808)
128 Sognepræst N.C. Alle, Agersø til Oldsagskomissionen i København (5/2 1808)
130 Sognepræst N.C. Alle, Agersø til Oldsagskomissionen i København (15/2 1808)
131 Pastor F.L.Thanch, Skælskør til Oldsagskomissionen i København (15/12 1808)
133 Sognepræst Giellerup, Korsør, til Oldsagskomissionen i Købnhavn (21/8 1809)
136 Christine Reimer: Agersø I, II & III, Berlingske Tidende 6/7, 7/8 & 8/8 (1895)
140 Dokumenter vedrørende Roskilde Museum anno 1956 (2004)
143 Tilladelse fra Slagelse Kommune til etablering af Agersø Museum (2009)
144 Artikel i Sjællands Tidende om Agersø Museum (2011)

Toldkasserer Machesen, Korsør. Dagbog 1779-1781 om fund på Agersø (1781) (Nationalmuseets Arkiv)

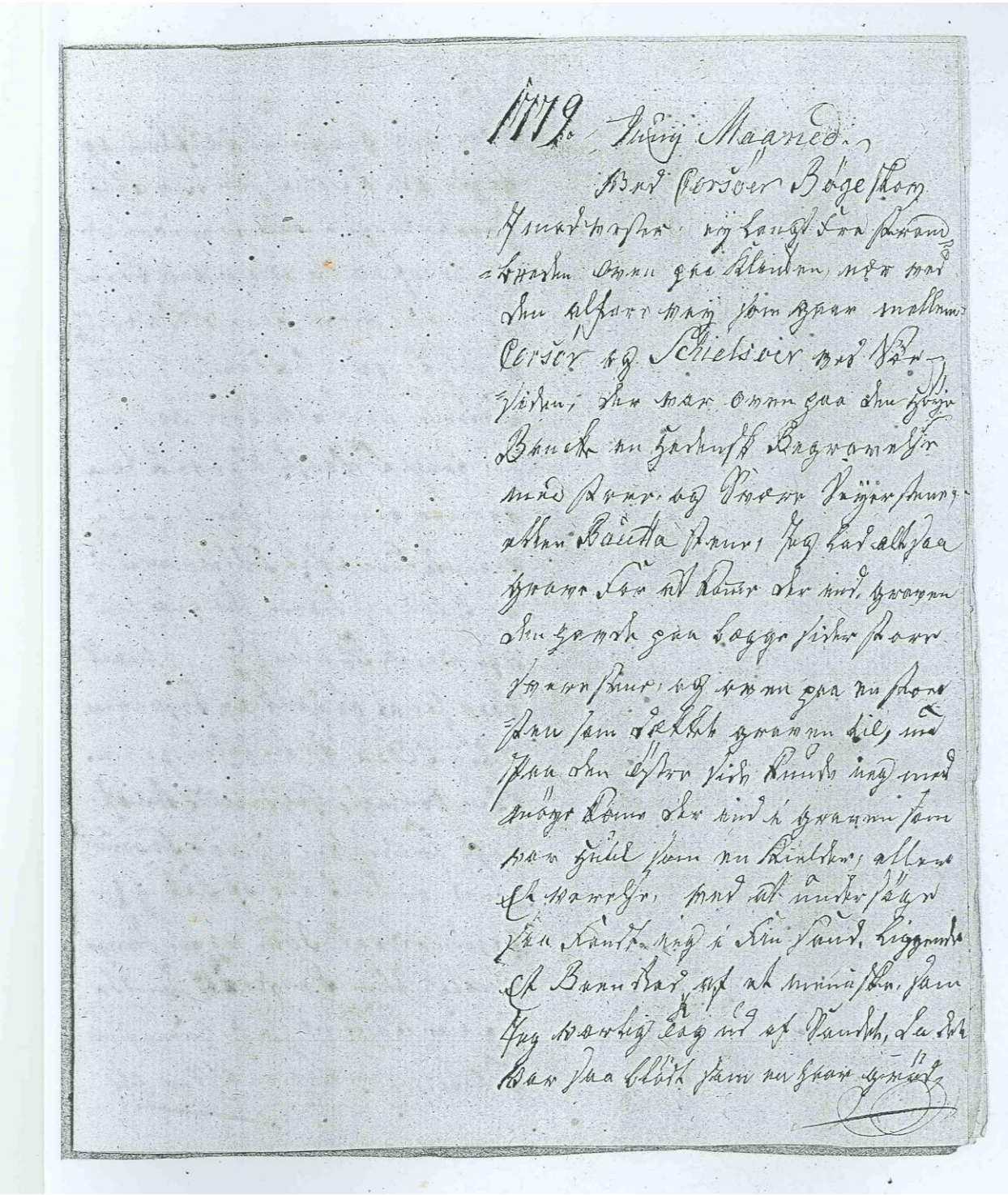

1779 Lørdag Maaned.

Ved Corsöer Bøgeskov

Huuldvarsler og langt Øre paa

Stranden Øyen gaa Blanden, der var

den efter mig jeg gaar mellem

Corsöer og Schielsöer ved Vær-

gården, der var Øyen gaa den store

Banck en Jordhuk Bagvandet

med Sand og Øyer Vejrstrøg

eller Bøcka Sand, jeg har altsaa

Grund saa at komme der ind, hvorom

den Jorden gaa Lagge sider paa

Grundsand, og vi gaa nu store

Sten som ligger gravne til, og

Øyen den efter sig Kunde ing med

mange Dam der ind i Grunden som

var fuld som nu Kiedler, eller

Ch Warehr, med at undersøge

Øen Kunde jeg i den Sand liggende

Ch Bein Rad af et menniske, som

Jeg vartig og ud af Vandet, da det

var saa blöt som en Grøn Grønt

Som jeg begyndte at i Luften og
lagde det i Poten, var det det
Jeg vil, for jeg vidste man kunde
sende af gamle Dele mands Liem
som var tregt og over endskemelig
men det var lige fra begyndelsen indtil
Døden var det den stod i
sin Kraft. 5te Dagen efter jeg var
ved min Mand var jeg ved
Lammet og der var det Kildevandet
og Øl, og Brød, det var det
eneste Brød 5te Aften Dag. Man
gaar her ud af Huset i Byen paa
4 Høj Alder, da det var lige imod
Aftenen, Jeg betalte det af
min Penge, som jeg var forsynet
med, en Dag der af det var
Geheimeraad Pott, og det øvrige
Penge alle Ministrene
Jeg var i en Kaste hos Geheimeraad
Guldberg, som var en Ener af

Af gamle Oldfogers Grandfar
fra gaa af Huser Søgen Thur-
ved Hans Far Brand en halt å
Hans Ende, Bud ad, Hans Gamle
Moder fra Frøstig en Bygger-
Mand, Der ad omvegen saa
Manden der vingen Ting og
Hans i Hovedet Øxen en Øfer-
Hovedet af Blanke Jern, Jeg har
Ønsket ad faa Kundskab om de
Ting og Hvorledes, Fallen end
Engang Ende, som nu var saa
Engang Kongelig i Dannemarck
som i Norge, ad Lark Kølgen
Mand i Grammen.

Jeg har paa Ønsket ad
Far Mor Mand som Hans Mor
Slægtende Lein under Jan Kistinge
Jeg Kunde Beabon og Hannes
Ten Gang, Hvor Dannemarck
Fugen Hverkbrød Frengen
Mad og Tagpenge Mor Mere,

Og langt fra den Bygevæxt
hvad ad Cerealierne er en far-
ge, Alting kaldet, som ligger
ikke paa Kreaturer med Korn
eller som er vant til Kartofler
og Aleuren, der
ainigen Tvivl, som man kand
Skulde sige til den Brand-Alder
End derimodt er det sandt, at
med Øl, og til dels smaar kom
og blandet. Jeg har gjennem
den Høj i gjennem vist nu
Stalle og ungt og Kant og andet
Ved kvalte Katter, og mange
Muuger og der slutter Rabber
Skind, som man gaar ligger
der omkring, siden al Rabbers
var gaaet de Skandskjøn
De kunde mand og saal alle
Hans, uden Rabber, og dette
Metaler. Det maa
Mere langt til lage i Luftes.

6

1781. Gaa fra Capitain von
Lützow og Fru Kørsdagd.
paa en Reise til Omde paa
Beliggenhed mellem Sjeland og
Langeland, hvor det Øer efter ad-
skillige Slags Træer og grøn
Skov over hele Strøm skinne
de skulde langt tilforandre, naar
det nye er for. Det hand saa vel som
Fru var Eiere der af, og hendes og
hendes Familie, som var det Øiemed
paa den Øiendom det af Dem, som
hendes Fog var Ryttmester, at pigtle
det ud af et Spejl der maa
gjøre Marved gaaet paa en Plads
der var af Metal. en blankug
Rader og Guld. som nye var det
Ringste Kordvant Kørsel. det
var af den sorte Metal, afbrænd
mange hundrede aar for det
Ligger der og dermed af
Jorden. Fra uundelige Tider

Skald efter gamle Folke sigende
som Enda lever da ung var
der, og dette i sigen af deres
Forfædres Døder, langt tilbage
i Tiden. af der siden for den
skønne af Een Skald paa Faar-
øe for Slag i vandrelig Faar efter
mand af Sigtte af at maaben.

Det er et smukt, at gaa
Een paa den Skandinavisk ma-
ner sig Bauche, den høyre gaa
ombøe, gaa den sigtøhlige Hanst,
Knæes fore og Venstre Baadsfæ-
dige Poter Hun er saaget skiesti
den Giemandes marisk med Kiøbes
Kongeb, og om det for mand
at efter fred eller en Begravelse
Kand eig sig for mit sige, men
Dingsbo. Eller høyere end, for det
ikke mand, paa fem den sig
en Sofa eller Sola Kam-
Kaadet, eller Forfinzinger.

Jeg maaen saadan vaadtiner
som de Lande med langt Øer gaa
Bogen ifiere, hvor vaade Herrer
have sikkt i deres Forfatning
gen. Det har ikke alle
Regent, til min egen Øiemed
vinge, da jeg saa saa høit Kundes
lige til at kiende ingen det alder-
Præmis, og langt mere der efter

Norge.

Macrefer

Kaptain J. Høegh Guldberg til Pastor F.L. Thanch, Skælskør (1808) (Nationalmuseets Arkiv)

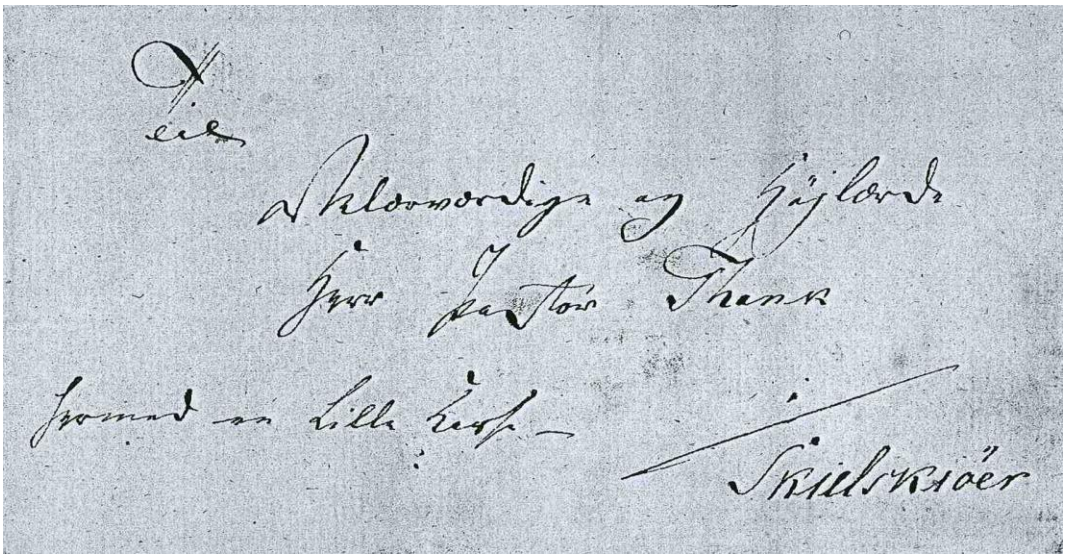

Bilag til № 74.

Konst. Skrivelse Hjemmes. Sørø. Amt.

"mulighed at undersøge om Sand og Jord gem Agerne af Oldtiden har fundet, så vil jeg ikke undlade at give Dem følgende Oplysning:

Hver Agerager mellem Vide Sammenad Landen findes en langagtig høj omlagt med ovenstående Sten. Højens Længde kan være 40 Alen og Bredden er ved Fodet 4 a 5 Alen, Bredden omtrent 10 Alen. Ved den Østlige Side af Højen, lige med Jordens Overflade findes et Gravsted, med en lodrettestående Sten i Midten, hvor formodentligen en af de ældste har hvilet Døde, ved Siden af den Sten liggende Runden Sted, bestående af Sætte Sidderne med Granskjen Sten og oven på dens øverste Overflade tvende betydelige Sten. Den ene af disse lod jeg med en Lighed afhøfte og multe til Siden, de den var bortlagt, lod jeg Stavn at det var et Gravsted fra Oldtiden, jeg lod en Jorden forsigtigen bortlægge og lod da en ualmindelig flad mellemstor grå Sten ligge ved Siden af disse lod jeg bortlægge, ved dette fandtes en betydelig Sten Lillemen liggende under et flad Sten blev jeg tvunget Radere Større flad Sten var, i hvis Midte var lidt Jord, den lod jeg med all muelig Aktelsen bortlægge og lod de Lidt efter Lidt at Armand af det Menneske, forenet med Kranen og Sidderne med Øjeben, jeg lod den Armand ogsa bortlægge, for ved nøjere at undersøge Graven, og fandt de, med det mindre Sod en Storn Stavand, hvilken dog var en Skiver, at det var umuligt

Jul at bringe den frem. — I Stuen fandtes intet, falsk forvaandtligen udvendt at Drikkekar forledt for den Døde. — Dog jeg mere ej forglemmer at vinde at i Rummedette Øjes Hjørne fandtes en Rane Jord af et Qvadratfod Længde, gjøde lik en ung Ænd, flad lik dim Landen. — Gjennem hvilken Rummet ved gensyn udfyldte, fandtes 3 Alen i Længden og en Alen i Bredden, med hvo begge fandtes Lighedere Lukket med Sten. — Den underste Skeet af Graven var ikke Jorden; men efter Længden af den Dødes Ben lik hvedskalen, fra Norden af, var et Lag af flad Sten at Qvadratfod Højden, med den øverige Skeet. — Fandtes ingen fandtes lik Skaar, hvorefter jeg endsen søgte. — Endeligen mere jeg anmerkede at Ligeved for den Store Sten, der dekkede Dørpladsen af Graven, fandtes Ligesom en Dyrelik ville Grønthed, med det at et Stem, som omgjorde Øjen, og alle alle Steen agerede, fødte for Hende den mandede Skulling med at ligge Horizontale, som Dræggebrand. —

Dette Stemm, hvilken jeg med megen Møje har søgt, at finde og Lemmelsette Lovningerne af, for den Hvidsøm Sorm, som Rangerden, fandtes med den Skjønhed. — Stemmen var lat Lav, men dog forundelig at Jeg den anbragte Stenbar og lange Hals, findes. — Gravens Øjes fandtes nedun, som jeg har forledt, men I den Grønsig Øjne nedun fandtes forskellige Skulleger. — Ligesom er i øvrigt tumleg ving Jeg Engstedes, for fandtes Cæsiedt jeg med Cæsdenes, et Jydensk Ottes, Øjne lidt, som Gravs Øjes bevægt med Cæsen Evne, Jeg den fandtes brende en Jordens lagte Stem, som mist er Gravens, Ogsaa forudsen at Jeg Langsytiges med Øje Stem anlede Gravstedes. — Jeg Skalmen fandtes i Stemmen at Engstedes og mærkes mere. —

Af disse Dræg Skildvordighed mddelte Ottesø, imigen ikke De giøre frei Brug at selv mig, og er det mig ved, men at er Den Bidsamme

(Transkription ved Axel Garboe [1938, s. 20)

Da jeg har erfaret at det kan fornøje Deres Velærværdighed at underrettes om hvad jeg her paa Agersøe af Oldsager har fundet, saa ville jeg ikke undlade at give Dem følgende Efterretning:

Paa Agersøes vestlige Side henimod Lunden findes en langagtig Høj omsadt med opreist-staaende Stene. Højens Længde kan være 40 Alen og hvor den er højest 4 á 5 Alen, Breden omtrent 10 Alen. Ved den sydlige Side af Højen, ligemed Jordens Overflade findes et Tingsted, med den sædvanlige store Steen i Midten, hvor formodentligen een af de Ældste har haft Sæde; ved Foden af denne Steen ligger en Anden flad, brugt til at sætte Fødderne mod. Gravhøjen selv har oven på dens øverste Overflade tvende betydelige Steen. Den ene af disse lod jeg ved en Lejlighed opløfte og velte til Siden, da den var borttaget, saae jeg strax at det var et Gravsted fra Oldtiden, jeg lod nu Jorden forsigtigen borttage og saae da en mængde flade, veltilsammen passede Steene ligge paa hverandre, disse lod jeg borttage: omkring disse fandtes en betydelig Hoben smaae Steen tilsammen dyngede; under de flade Steenblev jeg tvende Rader større flade Steen vaer, i hvis Midte var fyldt Jord, dette lod jeg med al muelig Varsomhed borttage og saae da lidt efter lidt et Beenrad af et Menneske, Hovedet mod Norden og Føderne mod Syden, jeg lod dette Beenrad ogsaa borttage, for end nøjere at undersøge Graven, og fandt da, ved dettes venstre Fod en Urne staaende, hvilken dog var saa skiør, at det var umueligt heel at bringe den frem. I denne fandtes intet; altsaa formodentligen været et Drikkekar hensadt for den Døde; Dog jeg maae ej forglemme at erindre, at i Beenradets højre Haand fandtes en Beenpind af et Quarters Længde, spids til den ene Ende, flad til den Anden. Graven, hvilken Beenradet ganske udfyldte, holdte 3 Alen i Længden og en Alen i Breden, var for begge Ender ligeledes lukket med Steen. Den underste Flade af Graven var ikke jeven; men efter Længden af den Dødes Been til Knæskalen; fra Foden af; var et Lag af flade Steen et Quarteer højere, end den øvrige Flade. Intet Tegn fandtes til Runer, hvorefter jeg noksom søgte. Endnu maae jeg anmærke, at ligeud for den store Steen, der bedækkede Overfladen af Graven, fandtes ligesom en Opgang til dette Gravsted, ved det at de Steen, somomgiver Højen, og ellers alle staae opreiste, just her havde den modsadte Stilling ved at ligge horisontale, som Trappetrin, - Saavel Urnen, hvilken jeg med megen Møje har søgt at samle og sammensætte Lævningerne af, for dens sieldne Form, som Beenpinden, sendes med denne Beskrivelse. – Urnen er af slet Leer, men dog formedelst de paa den anbragte Striber og lange Hals, sielden. Graven selv findes endnu, som jeg har forladt den. I denne Gravhøj kunne

endnu findes forskiellige Oldsager. – Agersøe er iøvrigt temmelig rig paa Tingsteder... Af disse Deres Velærværdighed meddelte Efterretninger kn de gøre hvad Brug De selv vil, og er det mig nok, naar de ere Dem kiærkomne. Jeg er Deres Velærværdigheds tienestberedvilligste

J. Høegh Guldberg

Ønsker Deres Velærværdighed at indsende dette Brev til Comissionen for Oldsager, da haver jeg intet derimod og skulle De ønske, om jeg opdagede her på Øerne mere af dette Slags, Underretning, da skal jeg villig meddeele Dem samme.

Kaptain J. Høegh Guldberg til Pastor F.L. Thanch, Skælskør (12. november 1808) (Nationalmuseets Arkiv)

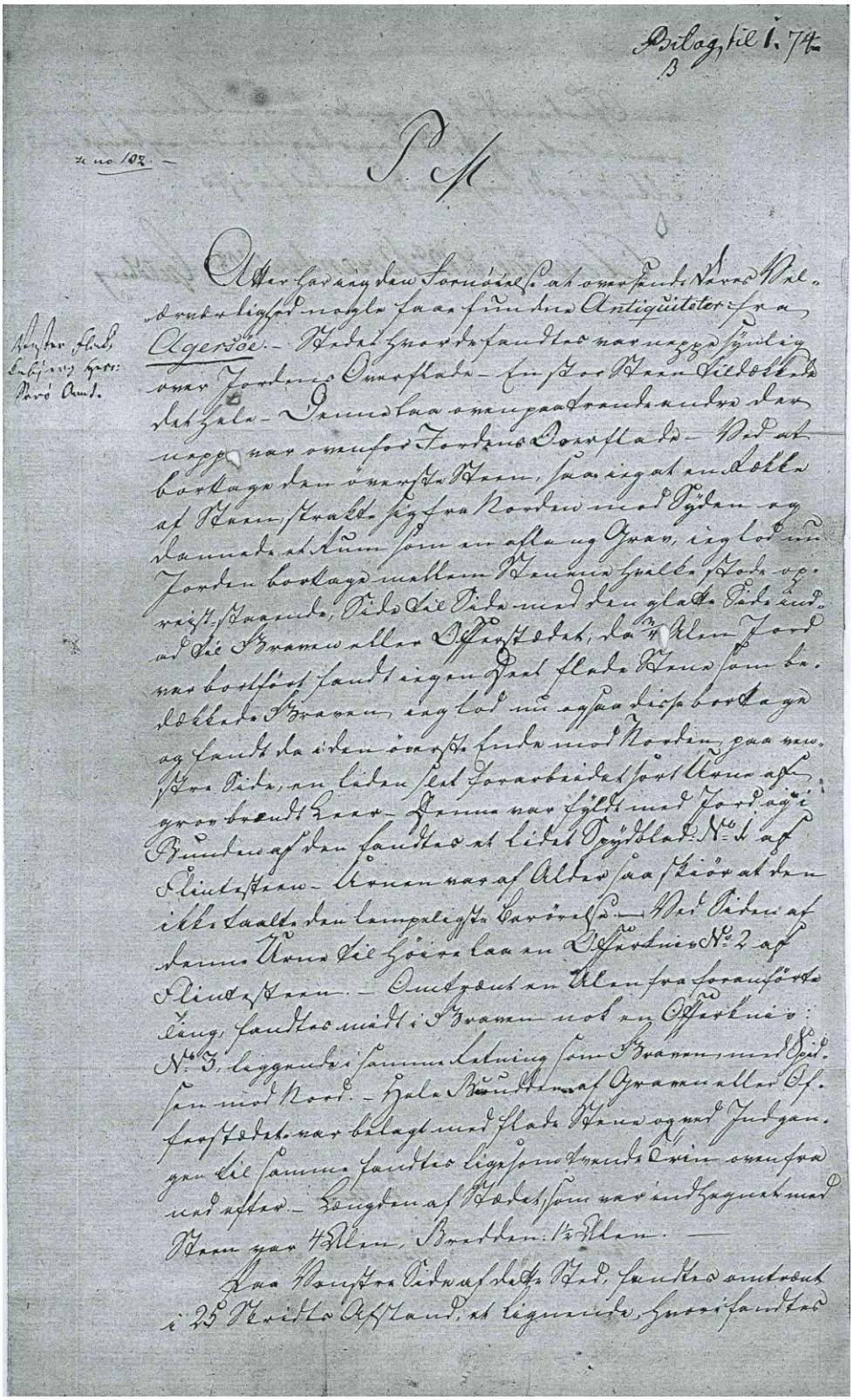

Bilag til 1. 74
B

Pastor Thanch, Antiquitets Forr. Amt.

Efter Ladegaden Formiddag er at omsøge Vores Vel. Broder ligesom nogle faa fundne Antiquiteter fra Agersøe. – Vedt Enderne af Landtaa nær nogle Smaa Øer omsluttede – en Slags Bræn Sidebeklædte Lerhule – Dennelaa omtrent aandre der nogle nær omsøe Fordens Dørsladd – Ved at bortage den øverste Bræn, saa er gat en Dolk af Bræn, strakte sig fra Norden mod Syden og dannede et Rum som en aflang Grav, er lod nu Jorden bortage mellem Bræne hvilke stode øst- og vest-staaende, Ved de Ende med den glatte Ende ud- ad de Bræne eller Østerstede, da 4 Alen Jord var bortkørt fandt er gen Dæk flade Bræn som be- dækkede Graven, er lod nu egaa dieb bortage og fandt da i den øverste Ende mod Norden, paa nu- ærte Ende, en liden fet Forarbeidet Sort Urne af grønbrandt Ler – Denne var fyldt med Jordagtige Bunde af den fandtes et lidet Øxeblad N.o 1 af Flintesten – Urnen var af Alder saa skiør at den ikke taalte den langvarige Berørelse – Ved Siden af denne Urne de Øiere laa en Øxe N.o 2 af Flintesten. – Omtrent en Alen fra forauførte Lang, fandtes midt i Graven nok en Øxe N.o 3, liggende i samme Retning som Graven, med Øi- sen mod Nord. – Hele Bunden af Graven eller Øs- terstedet var belagt med flade Bræn og ved Indgan- gen de samme fandtes ligesom to rude Bræn omtrent ved siden. – Længden af Stedet som var indfaget med Bræn var 4 Alen, Bredden 1½ Alen. –

Paa Venstre Side af dette Sted, fandtes omtrent i 25 Skridts Afstand, et liggende, hvori fandtes

som Skarbrio No. 4, liggende i samme Æske, som omanførte. – Dette Bud var dogmindre, og taugt fra ikke saa godt conserveret som det förste.

Agersöe d. 12. November 1808. Guldberg

Til
Ærede
Skovmesteren og Fjelbo
Herr Carstens Thanke i Skielskiöer

(Transkription ved Axek Garboe 1938, s.20)

Atter har jeg den Fornøjelse at oversende Deres Velarværdighed nogle faae fundne Antiquiteter fra Agersøe. Stedet hvor de fandtes var neppe synlig over Jordens Overflade. En stor Steen tildækkede de hele. Denne laa ovenpaa trende andre der neppe var ovenfor Jordens Overflade. Ved at borttage den øverste Steen, saae ieg at enRække af Steen strakte sig fra Norden mod Syden og dannede et Rum som en aflang Grav, ieg lod nu Jorden borttage mellem Stenenehvilke stode opreist – staaende, Side til Side med den glatte Side indad til Graven eller Offerstædet; Da ¾ Alen Jord var bortført, fandt ieg en Deel flade Stene som bedækkede Graven, ieg lod nu også disse borttage og fandt da i den øverste Ende mod Norden, paa venstre Side, en liden slet forarbeidet sort Urne af grovbrændt Leer. Denne var fyldt med Jord og i Bunden af den fandtes et lidet Spydblad No 1 af Flintesteen. Urnen var af Alder saa skiør at den ikke taalteden lempeligste Berørelse. – Ved Siden af denne Urne til høire laa en Offerkniv No 2 af Flintesteen. Omtrænt en Alen fra foranførteTing, fandtes midt i Graven nok en Offerkniv: No 3, liggende i samme Retning som Graven, med Spidsen mod Nord. Hele Bundden af Graven eller Offerstædet var belagt med flade Stene og ved Indgangen til samme fandtes ligesom tvende trin ovenfra nedefter. Længden af Stedet, som var indhegnet med Steen var 4 Alen, Bredden: 1½ Alen. – Paa Venstre Side af dette Sted, fandtes omtrænt i 25 Skridts Afstand, et lignende, hvori fandtes een Offerkniv No 4, liggende i samme Retning, som ovenanførte. DetteSted var dog mindre, og langt fra ikke saa godt conserveret som det første.

Agersöe, rf: 12de November 1808 Guldberg

Til Velærværdige og Höjlærde Herr Pastor Thank i Skielskiöer

Sognepræst N.C. Alle, Agersø til Oldsagskomissionen i København (5. februar1808) (Nationalmuseets Arkiv)

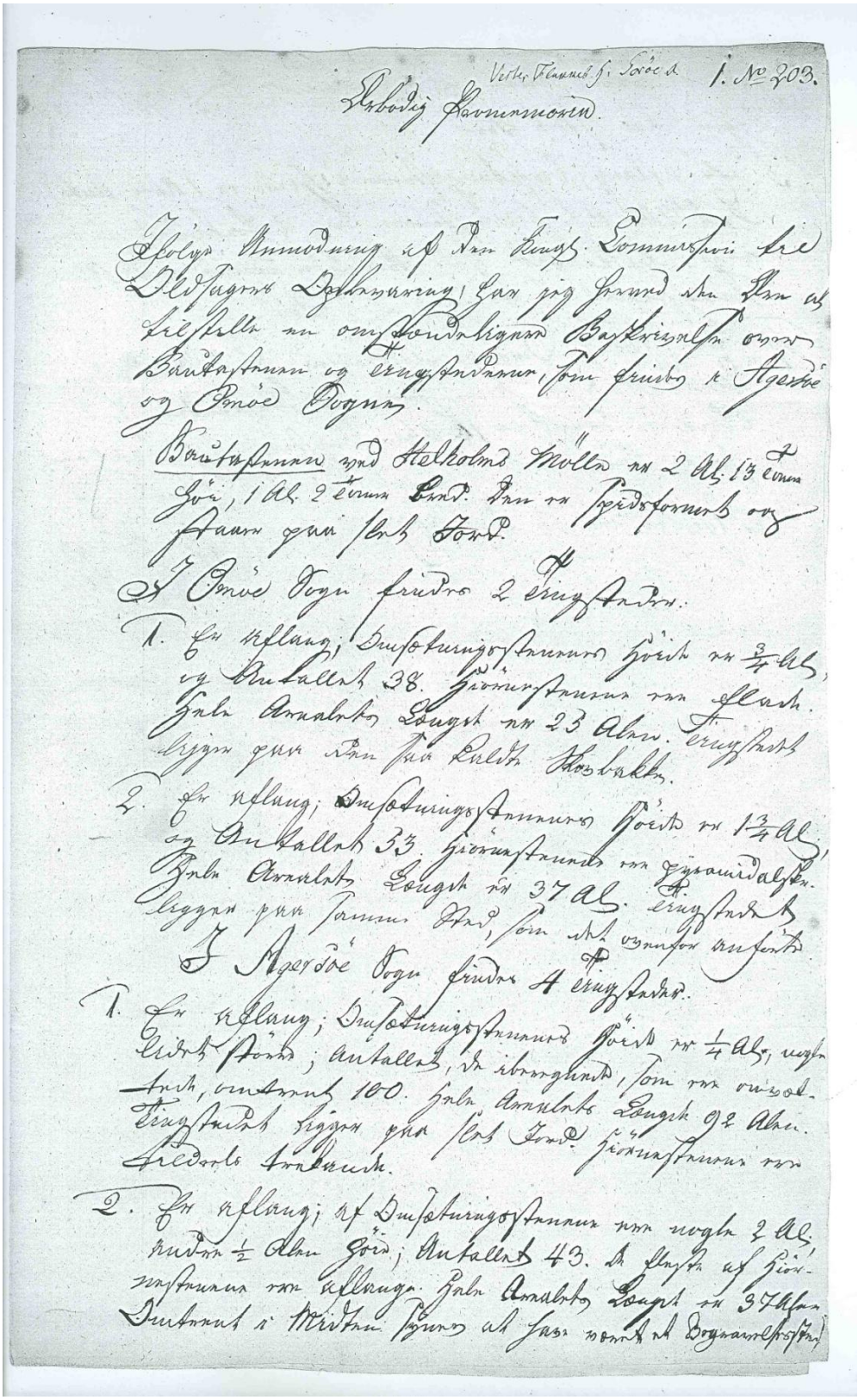

Verkr. Flamm. f. Sorøe d. 1. № 203.

Ærbødig Skrivelse.

Efter Anmodning af den Kongl. Commission for Oldsagers Opbevaring, har jeg herved den Ære at tilsende en omstændelig Beskrivelse over Bautastenene og Ringstedene, som findes i Agersøe og Omøe Sogne.

Bautastenene med Helkolme Møller er 2 Alen 13 Tomme høie, 1 Al. 2 Tomme bred. Den er Sydøstenende og staaer paa flat Jord.

I Omøe Sogn findes 2 Ringsteder.

1. Er aflang; Indfatningsstenene høie er ¾ Al., og Antallet 38. Hjørnestenene ere flade. Hele Arealets Længde er 23 Alen. Ringstedet ligger paa den ene Side af Kaldet Skovbakke.

2. Er aflang; Indfatningsstenene høie er 1¾ Al., og Antallet 33. Hjørnestenene ere pyramidalske. Hele Arealets Længde er 37 Al. Ringstedet ligger paa samme Sted, som det ovenfor omtalte.

I Agersøe Sogn findes 4 Ringsteder.

1. Er aflang; Indfatningsstenene høie er ¼ Al., uegne til Stød; antallet, de iberegnede, som ere ovenpaa, omtrent 100. Hele Arealets Længde 92 Alen. Ringstedet ligger paa flat Jord. Hjørnestenene ere Kiedorle Trekanter.

2. Er aflang; af Indfatningsstenene ere nogle 2 Al., andre ½ Alen høie; Antallet 43. I Enden af Hjørnestenene ere aflange. Hele Arealets Længde er 37 Alen. Dettaaret i Midten Sporet af Jas. Nærmest ved Begravelsesstedet

Snor er grøn, men Enden af Ringsnoren
ligger gran som Ford.

3. En uflang; Dufkningsstænderne høide er 1 Alen; Antal
Ends 24. Af Giørnestænderne er 2 ankaudnet, de øvrige
hvidlaudnet. Den Aftalte Længde er 18 Alen.
Ringsnoren ligger gran som Ford.

4. En uflang; Dufkningsstænderne høide er $\frac{3}{4}$ Alen,
Antallet 14. Giørnestænderne er ankaudnet. Den
Aftalte Længde er 16 Alen. Ringsnoren ligger gran
som Ford.

Agersøe den 5te Oct. 1809.

Skrivedigt
N. C. Alle.

Sognepræst N.C. Alle, Agersø til Oldsagskommissionen i København (15. februar1808) (Nationalmuseets Arkiv)

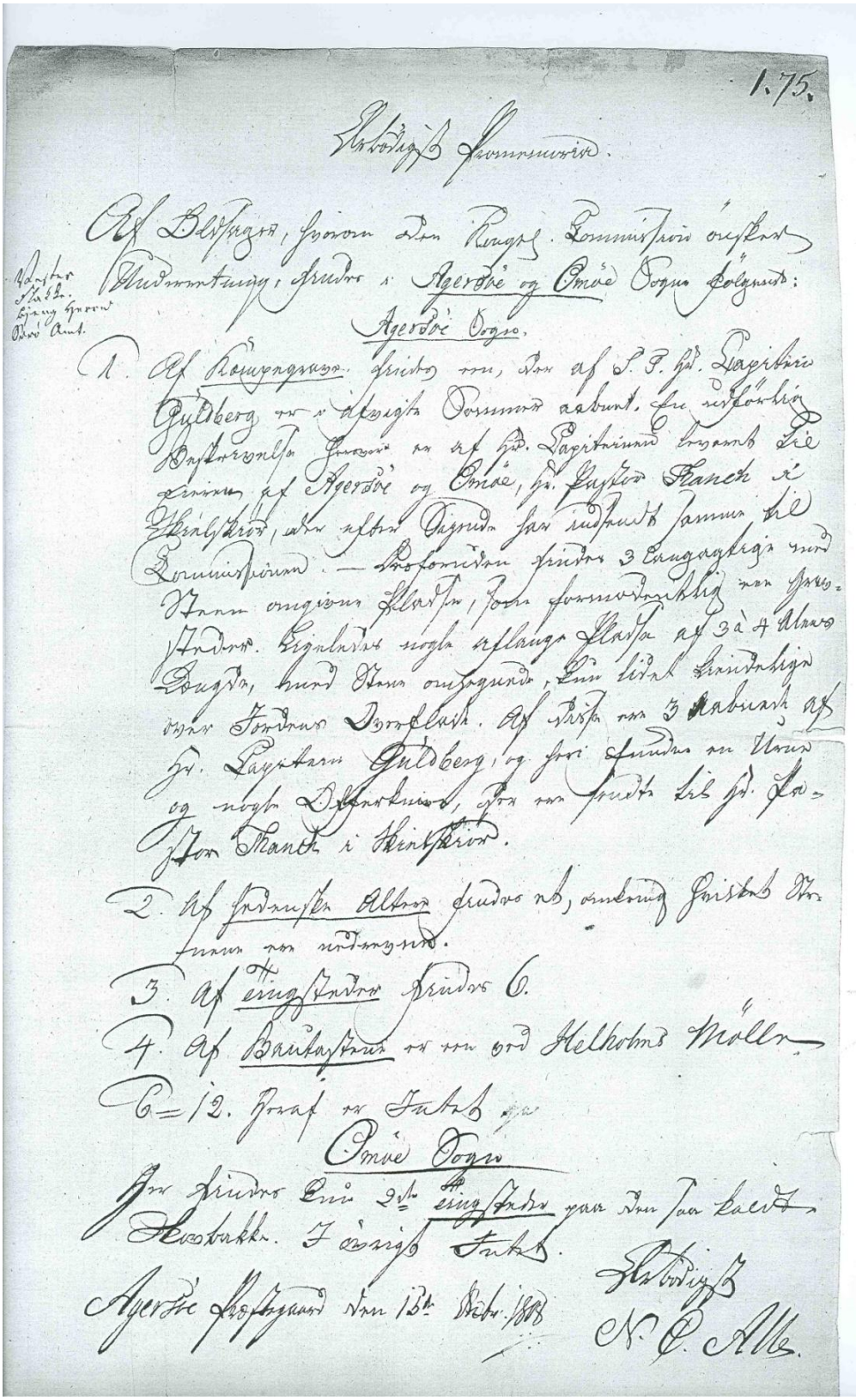

175.

Ærbødigst Indberetning.

Af Beretninger, hvoraf den Kongl. Commission erfarer Antemuntung, findes i Agersøe og Omøe Sogne følgende:

Adjunkt Hansen, Sjælland Herred Odsherred Amt.

Agersøe Sogne.

1. Af Kongegrave findes ren, den af S. F. hd. Lagmand Guldberg er i Aarsagt Sommer aabnet. En uforhøiet Bautastenslage findes af hd. Lagmanden kaldet Lie ellers af Agersøe og Omøe, hr. Lagtar Manch i Kirkeskrov, den selve Ogsaa har indsendt samme til Commissionen. — Forresten findes 3 Langgraghøie med Stenomgivne Skelsætninger, som formodentlig ere Grave. Ligeledes nogle aflange Skelsætninger af 3 à 4 Alen Længde, med Sten omgivne, En lidet Kjendelighed over Fordybning Dyrehlæk. Af disse er 3 Aabnede af hr. Lagtaren Guldberg, og der fundne en Urne og nogle Dødningeben, som er sendte til hd. Lagtar Manch i Kirkeskrov.

2. Af fredneste Altre findes ret, omkring Geistes Stenene er nedsunkne.

3. Af ringstedre findes 6.

4. Af Bautastene er ren ord Helkolms Møller

6=12. Graf er Fabels

Omøe Sogne

Der findes En 2de ringstedre paa den saa kaldte Hestebakke. I øvrigt Fabels.

Agersøe Præstegaard den 15de Febr. 1808

Ærbødigst

N. C. Alle.

Pastor F.L. Thanch, Skælskør til Oldsagskomissionen i København (15. dec.1808) (Nationalmuseets Arkiv)

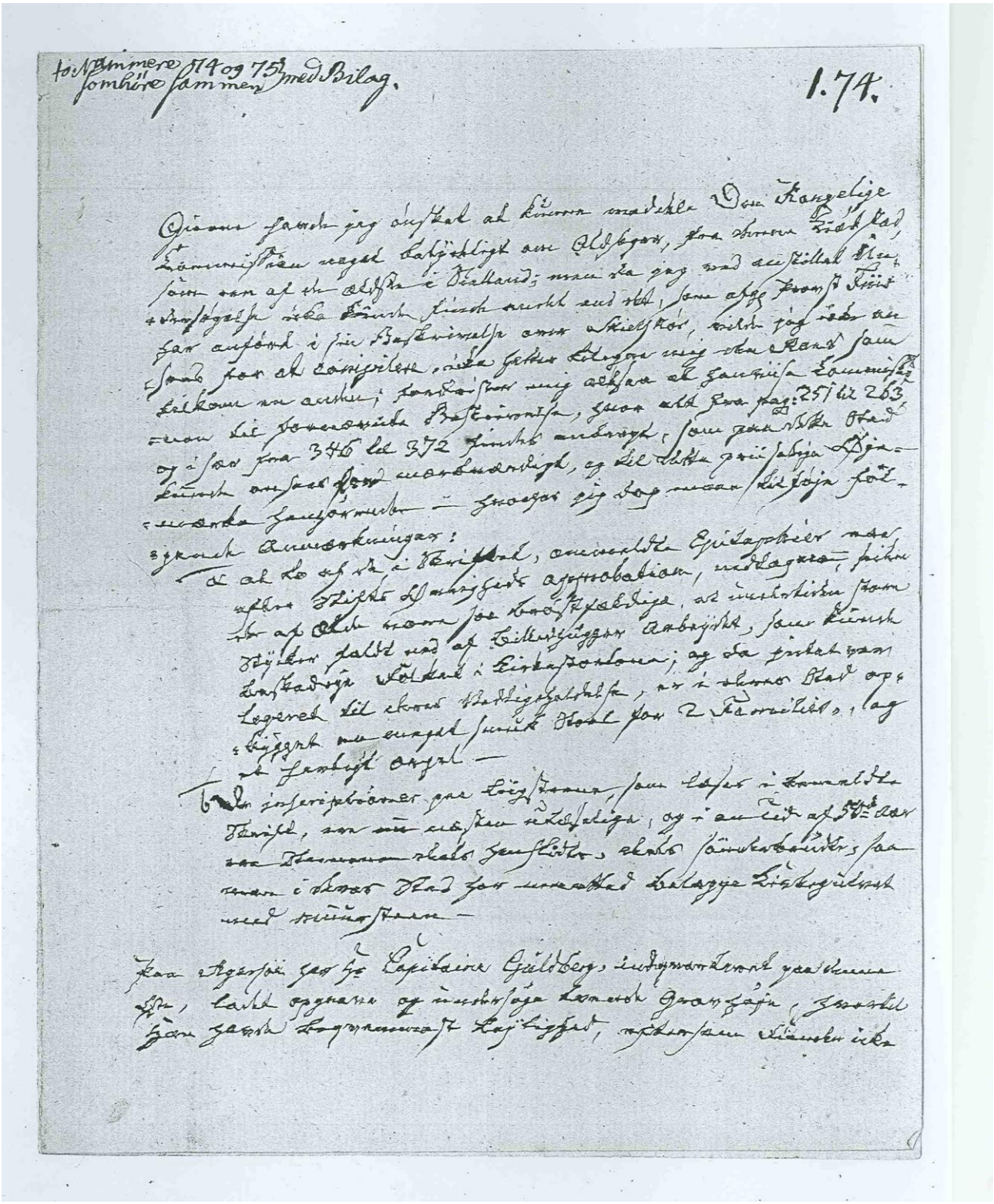

[illegible] at [illegible] at [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

Sognepræst Giellerup, Korsør, til Den Kongelige Comission til Oldsagers Opbevaring, København (21. August 1809) (Nationalmuseets Arkiv)

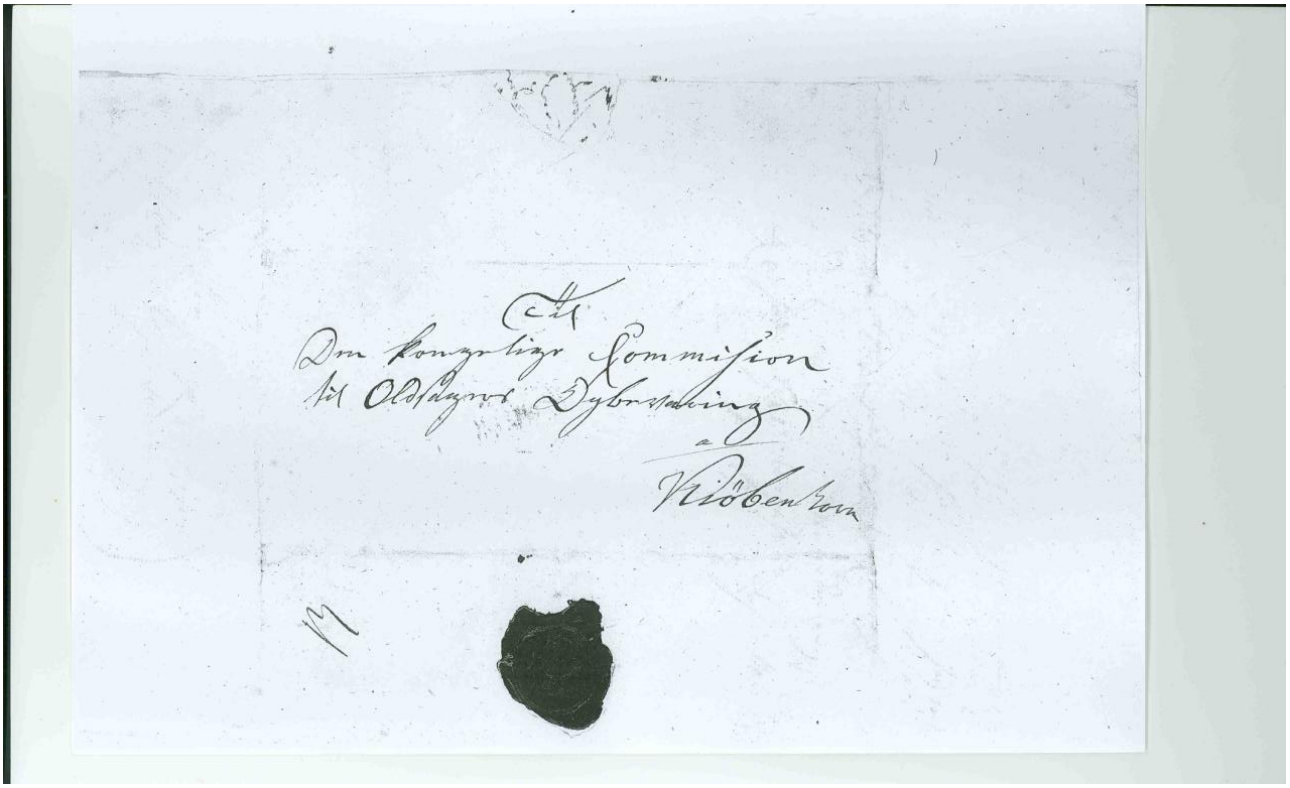

1. 148.

ærbødigst P. M.

Efter den høje Commissions ærede Forlangende
haver jeg den underdanige Frihed at med-
dele De i Vedlagte Afskrift af Min-
Dr. Schabers Beretning, tilskikkes Høje
Commission, og idet man ikke tager Hen-
syn til, hvor meget formodes, at der i den ældre
Tider har haft et Slot — har i
Forårets Løb den 15 Januar er provisorisk Kon-
mand, Ved Gaarde Mathesen, som forsøm
for Nordt Cold-Løsæber for i Øjemed-Jor
nøje en Undersøgelse af Mineralier
og Sandaa.- Ency, som i Jorden nu
Ekstra forstrøede — Jeg har ikke Mig
et Instrument, som det det findes i Jorden
De Sten ved Sømme et Klaftes Dybde Stum-
Stavk til den ene Ende, og til den anden
Ende indeholdt til at gaa til et Skaft
Det er sikkert af de ædlere Metaller, og
jeg tror ikke, at det er en Blanding af
Sølv og Guld, eller Guld og Kobber —
Den skarpe Ende er ved en Gandske
Blank — Dette Gamle Mand har
ingen Oplysninger om Kongs-Borgelnæs
paa Forsøiet Mark, og en Ruder Gang
opgivet en Høj for ved Strandens
Øster Side og Sandt Dyr at, at det
i de ældre Tider har været et Gravsted,

Für die Bitte für seine neue Vermögens-
angelegenheit bestens für Ihre Bemühungen
Mir von Ihrem Schreiben Kenntniß zu
Theil werden zu lassen, bin ich und
bleibe der Ihrige Kommissions-

Ergebenst

Corsica 21ten August 1809 Giesemann

An den Königlichen Kommission
Herrn Oberbergrath Hofmann

Christine Reimer: Agersø I, II og III, Berlingske Tidende 6/7, 7/8 og 8/8 1895 (Nationalmuseets Arkiv)

B. T. Den 6-7-95.

Agersø.

Af C. R.

I.

Udenfor Sjælsør hæver sig op af det sydlige Store-Bælt et Par Smaaøer, af hvilke Agersø er den største.

Da Agersø ikke forekommer i Hvermands Praxis og uendelig sparsomt i Skolelærdom, anser vi ikke denne geographiske Oplysning, uden netop for Fagfolk, hvorom senere, som absolut overflødig. Ligesaa unævnt er Øen i den almeenhjendte Historie, ingen større Minder kaster Glands over den. Forgjæves have vi gjennembladet vore større Samlinger af Folkets Sagn, Ordsprog og Tro; intetsteds have vi fundet Navnet i Forbindelse med den folkelige Digtning. Dog bemærkes, at denne Søgen ikke kan regnes for en Forskning tilbunds; paa samme Maade være det anført, at ogsaa Skjønliteraturen — naar undtages en kort Omtale af Øgruppen i Prachtværket „Danmark" — og den bildende Kunst tie om dette lille Archipelag paa vore danske Vande. Paa selve Stedet lever derimod det Sagn, at en hvid Hest lader sig tilsyne og varsler Død i den Gaard og paa det Sted, hvor den viser sig, og denne Mening er endnu gængs; muligviis skal da Sagnet om Damhesten i Thieles Danske Folkesagn henføres til Øen i Store-Bælt.

Figurlig taget er altsaa dette lille Parti en saare mager Plet af vor Konges Riger og Lande, men i Navnet ligger den Sandhed, at det er en flad og frugtbar Ø. At den tidlig har været kjendt og paaagtet, fremgaaer af den store Rigdom paa Oldsager fra Stenalderen, der er pløiet op af dens Jordsmon; en Steendyøse fortæller det Samme.

Ei heller ved Fortrin af Lidenhed eller som yderste Punkt mod noget Verdenshjørne kan den naae at komme i Betragtning, og dog er det netop dens Beliggenhed med det dybe Farvand Agersøsund, der nu i den nyere Tid har draget den frem udenfor vor Befæstnings- og Forsvarshistorie, saa dette Punkt paa Danmarks Kort har faaet actuel Interesse. Som bekjendt er der jo Planer oppe om et Befæstningsanlæg paa dette Sted i Store Bælt med Forslag om en Flaadestation ved Agersøsund og Anlæg af Forter paa Egholm, Agersø og Oms.

Det 18,000 Fod brede Agersøsund har i Midten en Rende, der er over 20 Favne dyb og Omsøsund skal ogsaa have en anseelig Dybde, egnet til Ankergrund.

Og fra Krigshistorien kan med det Samme anføres, at det var udenfor Agersø, at vore Kanonbaade den 2den August 1808 tog den engelske Orlogsbrig The tigress, og at en endnu levende Mand erindrer Englændernes Forsøg paa Landgang, samt at der paa Sydspidsen af Agersø ud mod Omsøsund findes Levninger af en Skandse, der stammer fra de Aar, indtil 1814 et jydsk Jægercorps var stationeret her.

For ogsaa at bringe et lille Træk fra Fredshistorien, bemærkes, at Øen engang har oplevet kongeligt Besøg. Kong Christian den Femte og Dronning opholdt sig i Aaret 1687 flere Dage hos Præsten paa Agersø, da de for Uveir ved Overfarten over Bælt havde maattet søge Tilflugt paa Øen. Men paa selve Øen vides ikke mere herom end det, der hos Trap meddeles i disse Linier.

Naar saa nærmere oplyses, at Agersø med tilhørende Egholm — samt Oms — hører til Sorø Amt, Vester Flakkebjerg Herred, at Øen er ¾ Miil lang og indtil ¼ Miil bred, har et Areal af 1323 Td. god Agerjord og en Folkemængde af 463, at den paa Sydostspidsen har en Landtange, kaldet Helholm, med en Veirmølle og et fjette Ordens Fyr af Lysvidde 2¼ M. (og — rigtignok paa Frastand — af Udseende som et Pennalhuus), at den ligger ½ Miil vestfor Sjællands sydvestlige Hjørne Stigsnæs og med gunstigt Veir en Times Seilads fra Sjælsør, ville vi, med disse tildeels tilkæste Forudsætninger, gjøre en kort Landgang paa den venlige, idylliske Ø.

Ligesom den Fremmede, der kommer med Banen til Sjælsør, her strax faaer Øie paa en stor „offentlig" Bygning, der paa Forespørgsel viser sig at være et Bajerst-Øl-bryggeri, saaledes stikker Agersø ogsaa først en Dampskorsteen frem og nærmere seet en Fabriksbygning op ad den: Øens Fællesmeieri. Det er af den Art Bygninger, der i rivende Hast ere blevne Danmarks meest populaire for By og Land, paa det industrielle Omraade vel at mærke; thi paa Udviklingens ere jo Høistoler og Forsamlingshuse i samme frodige Tilvækst; disse sidste faltes imidlertid her. Derimod har Byen alt i flere Aar havt sin Telephonstation.

Ja, hvorhen skulde man nu snart reise uden at være ledsaget af den elektriske Traad? Den spinder sig jo snart omkring Jordens Klode med en Ilfart, der kan lignes ved den, hvormed den bringer sine Budskaber.

Fra Landingspladsen paa Østsiden har man Agersø-By ligefor, der findes kun den ene Landsby, og paa faa Undtagelser nær heller ikke enkelte Boliger andre Steder paa Øen. Det er følgelig en omfangsrig By med Kirke, Skole, mange Gyder, stort Gadekjær; ialt har Øen, efter en ældre Angivelse, 29 Gaarde, 22 Huse og 20 Huse uden Jord, incl. et Par Kjøbmands- og Krosteder og, paa enkelte Undtagelser nær, alle i forældet Bondestiil.

Gaardene tage sig ikke anseeligere ud end Boelsteder paa vore fremstrædne Egne. Længst tilbage ligger Præstegaarden og Øens største Eiendom Agersøgaard, begge udmærket gode Boliger, henholdsviis tegl- og stifertækte.

Gadekjæret er opfyldt af Flokke af Ænder og Gjæs, der tilbringe baade Nat og Dag her; hvorledes de i aflivet Tilstand finde Vei til de rette Gryder, synes et saa broget Opgjør, at vi strax lade Tanken fare.

De hækhegnede smalle Veie, der for den Fremmede ret labyrinthisk bugte sig mellem alle disse Baaninger kunne — naar undtages ved Barfrost eller Sommertørke — anskueliggjøres med det ene Ord Morads, for ikke et bruge et endnu kortere: Dynd.

Befolkningen er en Art Amphibier og for Resten rare, gammeldags Hjertemennesker.

Der hænger Aaleposer og Torsteruser, ofte i mere end eet Geled, udenfor hver eneste Gaard. Jordbrugerne ere tildeels baade Vand- og Landmænd, saa de egentlige Søulke og Havgasser kunne ikke med Rette kalde ret Mange her for Landkrabber. Torske- og Aalefangsten affættes i Kiel, Sild og Rødspætter i Kjøbenhavn. Nylig har en Kvaesstipper taget Opholds paa Øen, og han opkjøber da Fangsten strax.

At Posttaslen daglig indeholder en 40 Blade og Skrifter, er intet daarligt Beviis for, at Folket følger godt med Tidens Røreiser omkring deres Ø, og at saa Mange vove sig indenfor den, maa jo ogsaa skabe en videre Horisont. Der haves en Laanebogsamling, en Skytteforening paa 25 unge Medlemmer. Beboerne ere velklædte, naar de ere i Pudsen moderklædte, men trods Alt dette hviler der dog noget Stagneret over det Hele; baade By og Folk gjøre Indtryk af at være en eller halvanden Menneskealder tilbage for de store Øers Fremskridts-Udvikling.

Paa Øen finder man endnu lyslevende gammel dansk, trohjertet Gjæstfrihed, dito Humeur og Kjærnesundhed, og i Befolkningens Levevis en seig Vedhængen ved nedarvede Skikke og Sædvaner.

Seent ophørte Jordfællesskabet her; hvorvidt Driften nu føres efter nyere Methoder, tør vi ikke udtale os om. Andelsmeieriet taler derfor, men den Omstændighed, at Alles Koer Vinteren lang vandes ved Gadekjæret, viduer dog om et forældet Standpunkt. Trods dette gammeldags Tarvelighedspræg, lyser en vis solid Velstand igjennem. I Byens Fattighuus forsørges der for Tiden kun et eneste Lem, og der er iøvrigt ingen haardt Trængende.

Indvaanerne bestaae tilsammen af nogle faa Familier, vidt forgrenede ved indbyrdes Ægteskaber, hvorved Personalkjendskab gjøres til en indviklet Sag, og Vanskeligheden øges desuden ved, at Almuens gamle Mani for Tilnavne endnu er saa udpræget her, at kun de Allerfærreste i daglig Tale bære deres Døbenavn. Det jydske Jægercorpses Indkvartering øvede en stærk Indflydelse paa Sædelighedsforholdene. I hine Aar kom der endeel nye Navne ind i Befolkningen, Bynavne fra Jylland.

Ligesom Hjemstedsfølelsen ikke fornægter sig i det Store mellem Nationerne, saaledes gjør den sig ogsaa gjældende i det Smaa i Fødestavns-Kjærligheden til den lille Gnomdeel af Verden, Enhver særlig kalder sin. Den slinke Pige, der herfra i flere Aar har havt gode Tjenester i Kjøbenhavn, vender glad tilbage til den isolerede Ø og foretrækker den.

Denne Lilleput-Stat i Staten styres af et Femmanderaad, og øverst over Lærdommen vaager et Triumvirat, bestaaende af Formanden og to vise Fædre. Skolen besøges for Tiden af 60 Børn.

Den 70aarige Jordemoder, der har været ansat der i 44 Aar, fortæller, at i den Tid have 586 Individer seet Lyset under høist ulige Fordeling. Den sædvanlige aarlige Tilvækst var tidligere 15—16 — et enkelt Aar 22 — men i de senere Aar er Reenteringen dalet til 6—7.

Deres Maal har en noget særegen syngende og blød Betoning.

Det er et patriotisk sindet Folk og et sobert Folk; der er Ingen, der særlig har Flasken kjær.

Som tilfældig Dienvidne til et Bondebryllup kan fra Folkelivets Omraade bemærkes, at vor Almues gamle Skik, med løst Krudt at salutere for Brudeparret, endnu er i Hævd her. Ungdommen ligger paa Lurr bag Grøster og Gjærder, og lige idet Brudestaren passerer forbi — paa Grund af den korte Afstand altid tilfods — knaldes Bøssen af. Saaledes skydes Parret ud af Ungdommens Lag paa Veien til Kirken og ind i Ægteskabets Stand paa Veien fra Kirken. Men muligviis har Skikken tillige den middelalderlige Baggrund: ved Skydningen at skræmme alle onde Ænder bort.

Vielsen foregaaer noget senere paa Dagen end efter almindelig Landsbybrug. Efter Hjemkomsten drikkes Kaffe, senere paa Aftenen komme varme Stege frem, Alt under primitiv Servering.

Vi ville følge med ind i Brudehuset. Veien gaaer over en ujævn, mangelfuldt brolagt Gaardsplads ind i en hældende Bindingsværksbygning, hvor vi finde smaa, lave Stuer under et lavt, ludende Tag. Tankerne fare tilbage til en Tid, da man nemmede nogle Linier om, at „Væggene lidt sjæve staae, og Ruderne er ganske smaa". Her er 80 Mennesker, tydelig nok uforskjellig velkomne Gjæster. Det rummelige Hjerterum udvider det trange Huusrum.

I den øverste Stue er den uopslidelige Dands alt paa Kogepunktet. Stuen er oplyst af et Par under Loftet hængende, som Lanterner blankpolerede Staldlygter og venteleret af aabne Vinduer til begge Sider. Ofoltene have Alt hvad de finde bruge. En af de Indfødte sidder i et Lyshjørne og „guider Fiolen" af alle Livsfens Kræfter. Han spiller nok Dens baade første og eneste Violin. De Dandsende dandse, som det hedder i en gammel Folkevise: som om de have stjaalet baade Strømper og Sko, (eller eventuelt Transtøvler), som om der ingen Tid var at spilde — ikke et Violinstrøg, det være sig nok saa falskt, maa bortadsles, uden at faa mange Par Fødder, det lader sig gjøre, trippe Takten efter. De see hverken til Høire eller til Venstre, eiheller ligend, de bare dandse, Dands — nei hellere Svingom — paa Stedet ustandselig. Runddandse og 4—6—8—10 og mange flere Toure. Slet Ingen vil gaae bag af Dandsen, Alle ville være med — ja, det kan man kalde en Bæren med!

Og saaledes kunne de nu — saa siges der — „kjære den" til Morgengry. Vi ville uforstyrrede lade dem svinge fort og med de sinlede Hæle stampe fast, medens vi tye ud igjen i Guds frie Natur, der faa Steder er mere fri og ubunden og fofrisk end her, og fortiætte vore Jagttagelser.

B. T. Dec 7-8-95.

Agersø.

Af C. R.

II.

Ad Sydkanten hæver Øen sig lidt, ikke meget, men tilstrækkeligt til derfra at overse den og dens Omgivelser af Vand og Land.

Ud mod Nordvestkysten er en halv Snes Tønder Land, meest Bøgeskov, kaldet Sned Langs den nordøstlige Strandbred er desuden en Samling forkrøblede Elle, der i Omgangssproget kun kjendes under Navn af Lacnerne, det locale Ord for Lundene.

Men det er sandt, Strandbred er et mie visende Ord. Havet ligger med smaa, sagte Skvulp og indrammer Øen og sætter Landgrændsen saa mildt og næsten uden mellem liggende Steen-Kyst, paa en enkelt Strækning nær, hvorfra man hjerger Tang o Strandsand. Havstokken mangler, eller langt bedre: „Klare, lyse Bølger smaa, gansle bl paa Landet træde"; thi disse Oehlenschlæger Ord fra „Langelandsreisen" virkeliggjøre fuldtud her, naar da „Søen strammer ud i Klæde, og Himlen farver Søen blaa", o Vandfladen med sine Yndigheder forandre ikke fra Begyndelsen til Slutningen af Aarhundrede.

Men for at laane et Par andre Billede naar saa Søen ikke længere er „Himmelen klare Speil", men „Vindenes ujevne Dandse gulv", da spætte de smaa, toppede Bølge „Klædets" Bund med hvide, svaiende Sløife og vi fryde os endnu over Havets Skum o de travle Bølger, over Naturens Spil o Sport, der er at ligne med en fornøieli Børneleg og Latter.

Men naar saa Jævndøgns- og Vinter stormenes Tid er inde, og det hænder, at all Naturens Strenge ere stemte i den dybest Tonart til en øredøvende Alvors-Concer som af en Dommedags-Basun, da skjælve for Bølgedandsen, vild, ubændig, til saadan Accompagnement; thi Bølgernes Leg paa barsk, fortørnet Hav er ikke længere en munt Springdands, skjøndt den kan lignes v Serpentinens; thi Orkanens Melodier sprin da om til at lyde som gribende Sørgechoraler fra Kirkens Orgelpiber, ja, da har i dybeste Alvor Piben faaet en anden Lyd, saa vi forstumme og mindes Medmennesker i Nød og Fare og de Hustruer, der ikke vide den Stund, de blive Enker.

Saadanne tunge Vinterhavstoner have iaar ret hyppig fuset gjennem Telegraphens Traade, og saa ofte Ordet Søulykke spredes for denne hurtige Vind, lader det os ane, om end kun som Dønning og Gjenlyd, dog noget af Søens Rædsler.

Til Tider kan selv Store Belt ogsaa faae sin Deel af Storhavets Storhed og Vælde over sig.

Af Uveir her er Februarstormen sidste Aar i friskest Minde, men særlig berørt bleve Øerne af Stormfloden den 13de November 1872, der satte næsten hele Øen Egholm under Vand.

Egholm, Øens nordlige Appendix, paa 250 Tdr. Land er forbundet med denne ved en 600 Fod lang Veile, der ofte kan befares tilvogns, ja undertiden tilfods, hvis man ikke er bange for, om fornødent, at „soppe". Øen er en enkelt Mands Besiddelse og beboes kun af denne ene Familie, men i den sidste Snees Aar tillige af en tiltagende Fuglebestand saa enorm mangfoldig, at Øens officielle Navn er nærved at blive til Maageøen. Thi her have disse Havets Fugle fundet deres bedste Frihavn, for ikke at sige deres forjættede Land. Et heelt Overdrev har Eieren afstaaet til dem under deres talrigste Ophold her fra April til August, naar Bonden sætter Plovg i Jorden, komme de. Der er i hundredeviis af Maager bag hver Plovg, og Markerne ere ved Foraarstid aldeles hvide i hver ny Plovgfure.

Skade, at de ikke følge Saaningen med samme Begjær, eller tage Sædekorn; thi da burde Agersø have fostret det folkelige Ordspil: „Komme de, saa komme de ikke, men komme de ikke, saa komme de nok, sagde Bonhan saaede Ærter og saae efter Fuglene."

Thi, hvor vilde det da kunne komme bedre til sin Ret? Arterne adskille sig, de mindre, de Sorthovede, have en hel Coloni for sig. Deres simpelt udstyrede Reder ligge saa tæt som Tallerkener paa et Bord, hver Rede med sine bestemte 3 Æg, der ere noget større end Vibeæg.

Her er et saadant Samfund af Fugle, der svinge sig svaiende op og suse En om Ørene, saa det er vanskeligt at færdes blandt disse Myriader af Æg, Unger og Rugefugle, tætte som Spækkestrimler paa en Steg eller Maddiker i en Ost, og det anbefales at gardere sig med en opslaaet Paraply. Blandt andre Trækfugle, der her nyde Livet i Fred og Ro i dette Fugle-Eden bemærkes, at den eneste Vildgaas, der yngler her i Landet, Graagaasen, yngler her i hule Træer.

Men Strandfuglene ødelægge Reiefangsten omkring Øen — der siges, at en Maage skal have en Pot Reier hver Dag — men de udrydde Oldenborrer, men det samme kan erfares i Korsøregnen; ja lige indtil Slagelse og Sorø og langs hele Sydvestsiden kunne Egholm-Maagerne spores, og saa vidt de hvide Søfugle flokkeviis naae frem, opsnappe de Oldenborrelarverne. De ere ligefrem nødte til at flyve saa langt, thi Øerne selv kunne ikke længere „ormeføde" Fuglestoren.

Som Modsætning til den usædvanlige Rigdom paa Maager har Agersø endvidere den Eiendommelighed — fælles med andre smaa Øer — ganske at være blottet for Rotter, Muldvarpe, Snoge, Ræve og, som nævnt, Oldenborrer. En ældre Kone kjendte ikke den brune Rotte før under et Besøg paa Fastlandet hos en gift Datter.

Som Æquivalent for og som en Mellemting mellem Rotte og Muldvarp have de deres Mosegris, ɔ: Vandrotten (Hypudæus amphibius). Den har næsten Gravepoter som den sidste, og over dens Rede, der ligger henimod en Alen dybt i Jorden, opkaster den en Tue, som ogsaa ligner Muldvarpens. Den findes særlig, hvor der ikke er Ræve. Nogle Ugler samt Odderen og Maaren ere ogsaa dens svorne Fjender. Den kan føde over en Snees Unger om Aaret. Agersø har næsten ingen tilbage nu; de frøs saa godt som bort i den strenge Vinter 1893.

Men paa Smaaøer, hvor de uforstyrrede af deres Fjender kunne formere sig, kunne disse Gnavere, der ikke gaae i Fælder, blive til en Landeplage, de saakaldte „Museplager", af hvilke vore Annaler have en heel Række at opvise. Sprogø hjemsøgtes saaledes 1815 og 1816, Agersø og Omø et Par Aar senere. I alle de her nævnte Tilfælde var det Vandrotten, der foraarsagede Ødelæggelsen. Medens Plagens Varighed i alle de førstnævnte Tilfælde indskrænkede sig til 2 Aar, varede den i 1878 paa Livø 4 a 5 Aar (Zoologia Danica)*).

I Isvintre undlader Ræven aldrig at aflægge Besøg, særlig paa Egholm. Men naar Isen bryder op, er Mikkel ilde faren, og dens Dage talte. Hele Øens Befolkning stiller nemlig da paa en bestemt Dag til Jagt, „Mændene med Hunde og Bøsser, Kvinder og Børn med Kjæppe, og fra Øens Sydspids begynder den grundigste Forfølgelse, som ufeilbarlig ender med det tilsigtede Resultat. Tidligere havde Skolen 2 Dages Frihed i den Anledning.

Paa Grund af de bløde Veie, og fordi Hestene kun anvendes i Marken og ikke til Kjørebrug, vare tidligere alle de indfødte Heste uskoede; vel mangle nogle endnu Sko

*) Om Livø fortsættes: „Tre Aar efter læste man i Bladene, at Høsten paa Livø var tilintetgjort, og at Jorden var saaledes undergravet, at Mennesker sank i til op over Anklerne, og Hestene til høit op paa Benene."

B. T. den 8-8-95

Agersø.

Af C. R.

III.

Efter Præsteembedets Liber daticus, der velvilligst stilles til Disposition, kan videre meddeles:

Embedet daterer sig fra 4de August 1574, da den første Præst for de samlede Øer blev kaldet med Bopæl paa Omø. Forandringen med Agersø som Hovedsognet og Præstens Opholdssted henføres til den 4de eller 5te Præst. Der var ialt 21 Præster til August 1859, da ved Præsteforflyttelse „det hidtil forenede Præsteembede for Agersø og Omø Menigheder deltes saaledes, at der blev et særskilt Præsteembede for Agersø og et særskilt med Omø Skolelærerembede forenet Præsteembede for sidstnævnte Ø." Som Præst for det særskilte Præsteembede er den nuværende den 3die i Rækken. „1ste Januar 1734 var her en ulykkelig Ildebrand", andet vides ikke derom. Den 5te Præst „var den, som først udsatte Ruser her ved Øen 1661."

1861 erholdt Agersø Kirke Lys paa Alteret, de tændtes første Gang Skjærtorsdag den 28de Marts.

1866 døde af Skarlagensfeber 15. I 1871 af Strubehoste 6. „1879 laae i mange Huse alle Børnene af Mæslinger, den var ikke mild, 4 Børn døde."

„Den 3die Februar 1877 omtrent Kl. 5,55 om Morgenen hørtes alle Egne en tordenlignende Lyd, som efter al Sandsynlighed maa have været et Jordskælv. Paa Egholm vaagnede Mand og Kone, hun udbrød ræd „hvad var det", han sprang ud af Sengen; det lød nemlig som En kjørte rask ud af Porten og dernæst, som Noget ramlede overende. De fleste Steder klirrede Vinduerne, et Sted klirrede i et lille Madskab baade Glas og Tallerkener, saa Sønnen udbrød til Moderen, „hvad er det for en Allarm" og hun svarede: „jeg er jo i Sengen." Samme Tid mærkedes, ifølge „Skjelskør Avis" af 3die Februar, et Jordstød flere Steder paa Landet, et Stød Øst for Byen, og efter hvad jeg hørte, er det ogsaa sporedes i Byen."

1882 indviedes den nye Skole. „Der har aldrig noget Aar været saa vedholdende en Efteraarsøstenvind, aldrig er nogensinde fanget saa mange Reifeaal i Agersø Sund. Enkelte fiskede for 2000 Kr., men heller aldrig har Sildefiskeriet været vovere end iaar."

I Mands Minde har der ikke været Ildebrand og mulig ikke siden Branden 1734; thi Øens Folk sige „det kan ikke brænde paa Øerne", og flere Gange har denne Tro fundet sin Bekræftelse.

Saaledes opstod der i 1891 Ild i en Stak Ertehalm. Mændene vare i Marken at pløie Stubjord. En Gaardmandskone stod saalænge i Gabekjæret, som der behøvedes for at øse Vandkar og Spande fulde, og Alle bare Vand. Ved Udholdenhed lykkedes det at slukke Ilden og frelse Gaarden. „Alle priste baade Mænd og Kvinder for deres Uforfagthed og Udholdenhed, og i Byen Skjelskør lod der Lovtaler over Agersøerne, der havde feiret over Ilden. Ja, det er dygtige Folk, der boe paa Øerne."

For Intet at forglemme tilføies, at til Byens faa communale og officielle Bygninger hører et Sprøitehuus, men da Sprøiten meest udmærker sig ved Uvirksomhed, maa man haabe, at den taaler en praktisk Prøve, ifald den skal føres i Ild, men særlig at Øboerne maae beholde deres Tro, saa at deres Hjem fremdeles gaae Ram forbi.

Fra Folketællingen hidsættes:

	Agersø		Omø
1845	362		202
1850	388		215
1855	417		221
1860	430		
1870	481	Familiernes Antal:	98
1880	494	— —	104
1890	463	— —	103

Omø Kirke byggedes 1578 af Træ, blev opbygget af Bindingsværk 1601. 1828 blev den nuværende Kirke bygget paa Skjelskør Kirkes Regning. Ved Degnestolen er indmuret en Steen, hvorpaa staaer: „Anno 1574 d. 4 August befol Kong Frederik Eiler Kraus at indhvie Her Christen af Pomborge at være then første bostiendes Sognepræst til Omø og Agersø og hvise hannom sin gode Ophold, og var Her Christen Præst her i XXXVI Aar og døde ten 12 Mai Anno 1661. Hvad eller vi lefve eller vi døe, da høre vi Herren til, Ammen."

For den Tid vare begge Øer Annexer til Skjelskjør. Indtil for ca 50 Aar siden havde Omø hverken Høker eller Mølle, men maatte søge til Agersø, derfra stammer altsaa Helholms Mølles ellers temmelig uforstaaelige Beliggenhed, en halv Miil fra Agersø By, ad særlig daarlig Vei.

For vi saa sige Farvel til Øen, have vi et Ord paa Hjertet til den Læser, der muligviis som Tourist kunde faae iskinde at begjære en Agersø-Tour og dertil mene, at finde et stille ubesøgt Sted, ingen cyclende Byesbørn, intet Optrækkeri. Dertil kan svares, at Maden (samt Tag over Hovedet) skal netop findes, om Nogen gaaer i Land her uden at kunne nyde privat Gjæstfrihed. Vel maae de ca. 500 Sjæle stemples som et gjæstfrit Folk, men at slaae sig ned her, vilde en Tourist muligen fortryde. Man har fortræffelig Fjerkræ og Fisk, men Slagteren boer i Skjelskjør. Undertiden taager han over og slagter det Opkjøbte paa Stedet og falbyder det med det Samme.

Hver Dag, Søndag undtagen, gaaer en lille Bugseer- og Postdamper fra Skjelskør frem og tilbage og løber med det Samme Øerne imellem som en Budbringer fra Yderverdenen, men for 10 Aar siden havde de kun Forbindelse med Sjælland en a to Gange om Ugen med aaben Baad, og før den Tid bleve Breve osv. lagte ind hos Kjøbmanden i Skjelskør og saa hentede af den Øbo, der først kom derover. „Det kunde sagtens gaae, da vi ikke kjendte bedre, og vi kom ligesaa tidt derover for det," slutter et Par ældre Folk, der altsaa forstaae den lykkelige Kunst at tage Verden som den er.

Ja, Skjelskør er deres gode Havn. Ogsaa Lægen skulle de have derfra. Nu kan han kaldes pr. Telephon og i de fleste Tilfælde benytte Dampskibet, men er Patienten i Livsfare, maa han først kjøre ud til det Punkt, hvor Sundet er smallest, og saa gaae over i aaben Baad. Da Skjelskør Fjord er 1 Miil lang, er den ordinaire Afstand 2 Miil.

Angaaende Fartøiets Størrelse siger ingen Ringere end Capitainen selv, at det kan rumme 80 Mennesker, og skjønt det tilstaaes, at det ikke imponerer, knuser det dog vor forudfattede Forestilling; thi en sjællandsk Kudsk definierede det saaledes: „Damperen er ikke større end vores lukkede Vogn, og Skorstenen ikke høiere end Stalddrengen hjemme." Ja, slot tager den sig ikke ud i Skjelskør Havnebassin, men „det gjør jo ikke Noget at være født i en Andegaard, naar man har ligget i et Svaneæg," kan Studen sige; thi slaa denne lille grimme Ælling løs og lad den svømme paa sin egen Dam, styre om Vagere og svinge om Brohovedet, da vil den strax røbe, at den er i Familie med Danmarks stolte Svaner. Saa man kan, for at komme fra Øen, da der intet Valg er, heldigviis trygt gaae ombord i denne Skude.

Den har en ret rummelig Kahyt, thi den lille Slump Passagerer, der dagligdags gaae med, kunne Alle finde sig en Plads, uagtet Rummet egentlig er en Kramkiste af heterogeneste Art, samlet ved smaa Bidrag af alle Skjelskørs Boutiker, med Apothek og Boglade i Spidsen. Agterslibet er næsten til Overvømmelse ladet med et flydende Kjøbmandslager. Her er Medicin, Literatur, Modepynt i Hattekæster, lyhste Polser, store Oste, der en Stund have mistet Adresjen, men som findes igjen, Urte- og meget andet Kram, og mange andre Snese Pakker, andre Livsfornødenheder.

Den nuværende Præst fandt disse Vers i Embedets Archiv og indledede forrige Aar sin Høstprædiken med dem. Denne smukke Tanke faldt i saa god Jord, at Beboerne ønskede selv at eie de gamle, nu forglemte Ord. Paa Præstens Foranstaltning ere de saa nu gjengivne paa et farvetrykt Lithographi. Ovenover sees et Stykke aabent Himmel og Hav med lyse Blæstskyer og en Smule Søgang. Et bemandet Skib med udspændte Seil stryger for en let Brise hen over de tilsyneladende milde og runde Magsveirsbølger. En Flok hvide Strandmaager svinger sig i Luften som Gummibolde; de Fugle lade vi flyve, men nogle synes at stile mod Land, lavtflyvende, som for at varsle Storm og oprørt Hav. Gjætte vi heri rigtigt, forudsætte vi tillige, at en eller anden af disse sikkre Spaamænd i Flugten har hvisket at varsloe Baaden med sit „Skipper, tag ind Dit hvide Seil," og Skippere behøve jo kun en halvkvædet Vise; de høre jo bedre end alle Andre, hvad smaa Fugle synge om.

„Synger Herren en ny Sang, hans Priis til Jorderigs Ende, I som fare ud paa Havet og fylde det, Øerne og deres Indbyggere."

„De skulle tillægge Herren Ære, kundgjøre hans Lov paa Øerne." Es. 42, 10. 12.

Nederst er et Billede af Øens Kirke. Det Hele er decorativt omslynget af Blæretang. Dette Blad er nu et Skilderi i de allerfleste Hjem.

Kirken ligger frit midtveis i den østre Udkant af Byen med fri Ud- og Omsigt over Sjælland. Den er rummelig og meget lys, med fladt Loft og ved Vintertide opvarmet, men med faa Prydelser. Istedetfor Alterbillede findes kun et forgyldt Kors paa blaa Grund. Den er opbygget 1805, den henstod umaaleet og uden Prydelser, indtil en Hovedreparation foretoges 1848; den er sidst ombygget 1872. Den tilhører Skjelskør Kirke.

Paa Kirkegaarden blive Gravvoldene ikke udjevnede, men vedligeholdes som Tuer, der stadig overstrøes med hvidt Sand, saa at de lyse som efter et let Sneefald. I denne de Dødes Have erstatte de det hvide, kolde Marmor paa den sorte Jord. Der er næsten ingen Monumenter. Kun faa af Præsterne ere døde paa Øen, og kun en Enkelt hviler der. De fleste Vacancer ere ved Forflyttelse.

Dokumenter vedrørende Roskilde Museum anno 1956

Dokument (1) (1956) (Roskilde Museums Arkiv)
2 sider i museumsdagbog 1952-56 (1956, 4.kvartal) ved lektor, formand for Roskilde Museum, Niels A. Christiansen (1907-1997):
"En Oldsagssamling reddet fra Ødelæggelse ved Gennemskæring af Vej ved 2 Skoleelever"
Oldsagssamlingen er detaljeret beskrevet og tegnet i dagbogen og består af:
Lerkarskaar (160 dele) (fund 75-76(56)
Flintredskaber 35 dele (fund 386-407/56

Lektor Niels A. Christiansens dagbog 1952-56. Bøgerne (folie) findes for hele hans 48 års virke ved Roskilde Museum.

Genstandene var udstillet 2004 på Roskilde Museum som årets fund 1956 i Jubilæumsudstillingen for Roskilde Museum 1929-2004 "75 år, 75 genstande, 75 historier" (se efterfølgende 2 sider fra udstillingskataloget).
Genstandene er registreret på siderne www.kulturarv.dk/mussam (Brordrup)
Lektor Niels A. Christiansen (1907-1997) skriver bl.a. i Dagbogen:
"Købt for 50 Kr af Gymnasiasterne Poul Villiam Lunding Larsen (søn af Forstkandidat (Brordrup)) og Poul Erik Gregers Hansen (Søn af Distriktsbestyrer H.) i Vinteren 1956. Gymnasisaster i II m.n. c. Roskilde Kathedralskole.
For Forsøget på at samle Stykkerne er til Kgl. Konservatorbetjent Nielsen, Nationalmuseets 1. Afd. betalt 10 Kr.
For et par år siden fandt Ødelæggelsen sted, og de 2 Elever fra Kathedralskolen William Larsen og Poul E. Gregers Hansen (II G.m.n.c. Vinteren 1956), der er unge Oldgranskere, tilbragte nogle dage af deres Oktoberferie på egen hånd med at redde de relevante Genstande.
Ingen Meddelelse om Forholdene er tilgaaet Roskilde Museum - først ved Købet kom Sagen med Ødelæggelsen frem.
Fundet i Brordrup Mose (Gadstrup Sogn). Arealet blev for første Gang oppløjet, og der blev gennemgravet en Grøft, hvad der paa paagældende Sted var stærkt ødelæggende for den gamle Boplads. Denne syntes at have et underlig langagtig Areal, ca. 25 x 150 M (Grøften gennemgravet i Bredden, de 25 M). Stedet skal nu være kendelig på en Pumpestation der er anlagt på Grøftens Plads. Oldsagerne er for Størstedelens Vedkommende bortgravet.
Den forholdsvis høje Pris opstaaet ved, at det har drejet sig om stærkt arkæologisk interesserede elever, der tidligere har gjort Museet store Tjenester - og ogsaa tidl. solgt til Museet. Desuden drejer det sig om en virkelig Arbejdsindsats på 3-4 hele Dage af en Ferie for begge. De er ivrige samlere og har store samlinger af Oldsager privat."

Dokument (2) (2004) (Roskilde Museums hjemmeside)

Forord

af Frank Birkebæk til særudstillingen "75 år, genstande og historier"

75 års mangfoldighed

I år – 2004 – fylder Roskilde Museum 75 år.

Gammel? – kunne nogen så spørge. Overhovedet ikke – tværtimod.

Museer bliver ikke gamle, fordi de har eksisteret længe. At tage vare på kulturarv er ikke noget, der forældes.

Museet åbner jubilæumsåret med en udstilling om det, som er museernes særkende: samlingen af autentiske genstande fra den nære og fjerne fortid.

Udstillingen giver eksempler på tilblivelsen af Roskilde Museums samlinger.

Der er valgt en genstand fra hvert eneste år i museets liv, og det vigtigste for valget har været historien, der knytter sig til genstanden: historien om dens funktion, dens bruger, dens fundsituation eller historien om den, der gav den til museet.

Det er vores håb, at det løfter lidt af fligen for den vældige viden og de uendelige historier, som fortælles af museernes samlinger.

Museets samling er blevet skabt gennem målrettede undersøgelser og forskning – og gennem befolkningens indlevering af ting, som man har ment hørte hjemme på museet. Denne folkelige medvirken er enestående. Man kan sige, at museets samling er en blanding af nedarvet erindring, genfunden viden – og tilfældigheder. Man kan også sige, at museet rummer den kollektive hukommelse – og derfor har hukommelsens karakter.

Den autentiske genstand er i sagens natur enestående. Intet kan i udsagnskraft måle sig med den. I ferskhed og mangel på stoflighed formår billeder eller kopier ikke at formidle den brug, den hensigt, den nytte, som forbinder genstanden med fortidens mennesker. Kun den autentiske genstand giver en fornemmelse af, at tidens barriere er fjernet.

Dokument (3) (2004) (Roskilde Museums hjemmeside)

1956

Oldsagssamling fra Brordrup Mose, 3800-2500 f.Kr.

Det lå fra begyndelsen klart, at Roskilde Museum ikke fagligt skulle beskæftige sig med arkæologi. Denne disciplin blev udøvet at Nationalmuseets inspektører, der betragtede Roskildeområdet som en naturlig del af deres arbejdsmark. En egentlig lovgivning til beskyttelse af truede fortidsminder fandtes ikke. Museet havde således ikke mange muligheder for at foretage, hvad der i dag kaldes nødudgravninger.

Gennem sit arbejde som lærer ved katedralskolen kunne museets leder holde sig orienteret om bygge- og graveaktiviteter i omegnen og erhverve oldsager fra skolens elever. Således kunne museet i 1956 indlemme en oldsagssamling fra to elever - Poul og William - fra II. G. Ved anlæggelse af en vej gennem mosen havde maskinerne ødelagt et bopladsområde fra stenalderen, og de to drenge kunne opsamle et betydeligt antal oldsager.

Oldsagssamlingen fra Brordrup Mose består af keramik og flint fra yngre stenalder.

Tilladelse fra Slagelse Kommune til etablering af Agersø Museum (2009)

Indretning af lokale til udstillinger

Slagelse Kommune har den 6. februar 2009 modtaget Deres ansøgning om tilladelse til indretning af lokale til Museumsforeningen i en eksisterende bygning på Egholmvej 1, Agersø, 4230 Skælskør. Supplerende oplysninger er modtaget den 3. marts, 28. oktober og 5. november 2009.

De har oplyst følgende;

- der ønskes indrettet et lokale til udstillinger
- lokalet skal anvendes af Agersø Museumsforening
- at bygningen er en tidligere landbrugsbygning, en svinestald, der har stået tom i 2 år
- bygningen er i et plan
- der skal ikke ske udvendige ændringer af bygningen
- af indvendige ændringer vil svinestierne og fodertrugene blive fjernet
- den eksisterende møddingsplads vil blive brugt til parkering og indgang til udlejningslokalet

Ejendommen er beliggende i landzone og i lokalplan 55 Bevarende lokalplan for Agersø By. Ifølge lokalplanens § 3.1.2. er område B1, hvor ejendommen ligger, forbeholdt til fortsat jordbrugsformål. Arealerne må kun anvendes til landbrug, gartneri og lignende, dog kan byrådet tillade, at avls- eller driftsbygninger, der ikke længere er nødvendige for ejendommens drift, tages i brug til boligformål eller erhverv der naturligt hører til i området.

I henhold til Planlovens § 37 kan bygninger, der ikke længere er nødvendige for driften af en landbrugsejendom, uden tilladelse efter § 35, stk. 1 tages i brug til håndværks- og industrivirksomhed, mindre butikker samt lager- og kontorformål m.v. Dette kan gøres på betingelse af, at virksomheden etableres i bestående bygninger, der ikke om- eller tilbygges i væsentligt omfang, og at bygningerne ikke er opført inden for de seneste 5 år.

Ifølge BBR er der på ejendommen, udover den eksisterende bolig, en stald fra 1860, en lade fra 1860 og et svinehus på 126 m² fra 1975. Bygningerne ligger som en firlænget gård, hvor driftsbygningerne er bygget sammen.

Artikel i Sjællands Tidende om Agersø Museum (2011)

ONSDAG 6. APRIL | 2011

ØR · HASHØJ

AGERSØ: I et forslag til handlingsplan for Agersø indgår planer om et lokalhistorisk hus - og Museumsforeningen er allerede i fuld gang.

Plan om museum på øen

AF BENT HELSLEV

De har et lille museum på Omø: Og nu er der planer om et lignende på Agersø. Planerne er ikke nået så langt - og så alligevel.

Agersø har allerede en museumsforening, idet Agersø Møllelaug også er Agersø Museumsforening med Marianne Malmqvist Carlsen som formand, så det organisatoriske er på plads. Og faktisk har denne forening allerede fundet et hus, hvor det kommende museum kan placeres rent fysisk.

- Vi har arbejdet med planerne i et stykke tid, fortæller Marianne Malmqvist Carlsen. Planerne indgår også i det oplæg til en handlingsplan for Agersø, der er under udarbejdelse. Men det er klart, at vi skal have hele det økonomiske fundament på plads, så vi skal i gang med at søge penge rundt omkring, og det kan måske nok blive vanskeligt i disse krisetider.

100 kvadratmeter

- Vi ønsker at leje en godt 100 kvadratmeter tidligere stald på Øksegård på Lillegade af Lis Birgit og Karl Erik Hansen for en periode på foreløbig syv år, fortsætter hun. Stalden er allerede ved at blive sat i stand, men der skal selvfølgelig en del indretning til. Der er allerede søgt og givet en zonetilladelse i Slagelse Kommune, så stalden godt kan bruges til andet end landbrugsdrift.

Det er ikke effekter, det kommende lokalhistoriske hus eller museum står og mangler. Steen Andresen med sommerbolig på Agersø har i årenes løb samlet og sat nogle gamle vogne i stand. De er i dag spredt ud forskellige steder, men de kan samles foran stalden ved Øksegård, der så lige får et strejf mere af Morten Korch-idyl.

Fra Bymuseet

Men Agersø Møllelaug og Museumsforeing råder også over en lang række effekter, der i øjeblikket opbevares på Skælskør Bymuseum. Alle disse effekter stammer fra afdøde Lars Peter Nielsens hus. Han drev i en årrække et lille, privat museum på Agersø. Blandt effekterne fra Lars Peter Nielsen er adskillige store kasser med dragter og lignende, der i menneskealdre blev brugt, når der skulle løbes det traditionelle hellig tre kongers-løb på øen. Løbet løbes stadig som et af de få steder i hele landet, men i dag henter øboerne ikke udklædningsgenstandene fra ét sted på øen. De køber eller syr selv deres udkædning.

Alle disse effekter kan fragtes til Agersø og danne grundstammen i det kommende, lille museum.

- Det er et stort projekt, men det bliver spændende og vil kunne bidrage med flere turister til øen. Turister der vil opleve andet og mere end møllen, ø-idyllen og den smukke natur, mener Marianne Malmqvist Carlsen.

- Især i startfasen bliver det meget tidskrævende, og det kræver et stort arbejde at få et museum op at stå. I foreningen er vi jo nærmest »Tordenskjolds Soldater«, så vi har planer om at oprette en støtteforening, hvor medlemmerne kan hjælpe med gode idéer og praktisk arbejde omkring indretning og udstilling af museumseffekterne samt pasning af udstillingen i åbningstiderne, når den tid kommer. Måske kunne nogle af vore faste sommerhusbeboere her give en hånd med, håber mølle- og museumsformanden til slut.

Marianne Malmqvist Carlsen, formand for Agersø Møllelaug og Museumsforening, ses her inde i den omkring 100 kvadratmeter store stald på Øksegård. Stalden er allerede ved at blive sat i stand, så den kan rumme et kommende ø-museum. Foto: Hans Jørgen Johansen